

Anni Pellikka

Mikä aito dialogi?

- Matkalla kielettömään kohtaamiseen

Tekijä Otsikko	Anni Pellikka Mikä aito dialogi? – Matkalla kielettömään kohtaamiseen
Sivumäärä Aika	41 sivua + 2 liitettä 15.6.2012
Tutkinto	Teatteri-ilmaisun ohjaaja
Koulutusohjelma	Esittävä taide
Suuntautumisvaihtoehto	Teatteritoiminnan suuntautumisvaihtoehto
Ohjaaja	Helka-Maria Kinnunen
<p>Tämä opinnäytetyö käsittelee aidon dialogin toteutumista teatterityöskentelyssä. Tutkimuksen keskiössä on Kansainvälisen taidekeskus Cassandra ry:n organisoima Mikä Elämä! -hanke, jossa somalinnaiset opettelivat suomea kertoen tarinoita itsestään. Hankkeeseen kuului kymmenen työpajaa, jotka kestivät kaksi tuntia kerrallaan. Työpajat pidettiin Pasilan asukastalolla, jossa tiedettiin käyvän paljon somalinnaisia. Työpajojen ohjaajina toimivat teatteriopettaja Pinja Hahtola ja teatteri-ilmaisun ohjaaja opiskelija Anni Pellikka. Hankkeeseen osallistuvien somalinnain suomen kielen osaamistaso oli vaihteleva, joten keskustelun ohella teatterin eri keinot toimivat suomen kielen ja kulttuurin opettelussa. Samalla tutustuttiin kahden eri kulttuurin naisten arvomaailmoihin. Mikä Elämä! -hankkeessa tutkijan pyrkimys oli luoda luottamus ja päästä dialogiseen tilaan ryhmän kanssa.</p> <p>Tässä opinnäytetyössä pohditaan aidon dialogin edellytyksiä yhteyskuntafilosofisten lähteiden, erityisesti Erich Frommin teoriasta käytäntöön pohjautuvien oppien avulla. Muina tärkeinä dialogisuuden lähteinä toimivat Martin Buberin ajatukset sekä zenbuddhalaisuuden harjoitus. Sanattoman dialogin oppimisessa tutkija käyttää kokemuksiaan Real Escuela Superior de Arte Dramático -koulun fyysisen teatterin linjalta. Autoetnografista tutkimusotetta käyttämällä tekijä haastaa itsensä osaksi tutkimusprosessin tapahtumia, joissa hän oli itse osallisena. Kokemusten peilinä toimii Pinja Hahtolan kanssa suoritettu nauhoitettu purkukeskustelu, jossa ohjaajat käyvät prosessia läpi omista lähtökohdistaan mahdollisimman totuudenmukaisesti.</p> <p>Opinnäytetyö keskittyy kuvaamaan läpinäkyvästi Mikä Elämä! -hanketta ja sen puitteissa aidon dialogin tavoittelua eri keinoin. Samalla opinnäytetyö tuo esille tekijän omaa maailmankatsomuksellista asennetta teatterityöskentelyyn sekä kehittymistä teatterialan ammattilaiseksi. Opinnäytetyössä pohditaan, mitä eettisiä lähtökohtia teatteri-ilmaisun ohjaajan tulisi pohtia projekteissa, joissa käytössä ei ole yhteistä puhuttua kieltä. Samalla tutkimuksessa käydään läpi edellytyksiä, jotka auttoivat tutkijaa omalla matkallaan aitoon dialogiin. Toteutuuko dialoginen tila teatterityöskentelyssä kuin itsestään vai tarvitseeko dialogiin pääsemistä harjoitella – ennen kaikkea oman itsensä kanssa?</p>	
Avainsanat	Tarinyöpajat, sanattomuus, monikulttuurisuus, dialogisuus

Author Title	Anni Pellikka The True Dialogue ; On the Way to Wordless Encounter
Number of Pages Date	41 pages + 2 appendices 14 June 2012
Degree	Bachelor of Arts
Degree Programme	Drama Instructor
Specialisation option	Drama Instructor
Instructor	Helka-Maria Kinnunen
<p>The present thesis deals with reaching the true dialog in making theater. The thesis focuses on the project called <i>Mikä Elämä!</i> organized by the International Art Center Cassandra ry. In the project, the women of Somalia learned Finnish by telling stories of their life. The project consisted of ten workshops and each workshop lasted two hours. The workshops were held in Pasila in a house, in which lot of Somalian women come to drop by every now and then. The leaders of the workshop were theater teacher Pinja Hahtola and the future drama instructor Anni Pellikka. The women of the project had different levels of competence in the Finnish language. Therefore, besides the conversation, the methods of theater were used in teaching Finnish culture and language.</p> <p>At the same time, the values of the women of two cultures met. In the <i>Mikä Elämä!</i> project, the aim of the student was both to gain trust and develop the dialog between the group.</p> <p>In this thesis, the author ponders on the requirements of reaching the true dialogue by using references to social philosophers, especially the "from theory to convention" references from Erich Fromm. Other important references of reaching the dialog are the ideas of Martin Buber and also the practice of Zen -Buddhism. In the learning process of the wordless dialogue, the student uses her experiences in Real Escuela Superior de Arte Dramático, in which she studied physical theater. By using the means of auto ethnographical method, the student challenges herself to be a part of the investigation project in which she worked. The reflection of her own experiences is the recorded dialog with Pinja Hahtola in which they talked the whole process through t from their own points of view as truthfully as possible.</p> <p>This thesis concentrates on describing the <i>Mikä Elämä!</i> project transparently and how to reach the true dialog in. At the same time, the present thesis brings to light the student's own view of the theater and growing into professional in the field of performing arts. The author ponders which ethical background the drama instructor should consider in the project, where there is no common spoken language. Also the requirements which helped the authors on the way to understanding the true dialogue are depicted.</p>	
Keywords	Story-telling workshops, wordlessness, multicultural, dialogue

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Mikä Elämä! -hanke	8
2.1	Mikä Cassandra	8
2.2	Miksi somalinaiset	9
2.3	Mikä Elämä! -tarinatyöpajoja kielitaidottomille somalinaisille	10
3	Tarinoiden kerrontaan ilman kieltä	11
3.1	Kielestä ja identiteetistä	11
3.2	Somalialaisesta sanailusta	13
3.3	Tavoitteena aito dialogi sanoilla tai ilman	15
4	The Art of Loving – Aidon dialogin oppiminen	16
4.1	Erich Fromm ja aidon dialogin oppiminen	17
4.2	Kuri	18
4.3	Keskittyminen	20
4.4	Kärsivällisyys	21
4.5	Taidon hallinta voidaan saavuttaa monin eri tein	22
4.6	Vakaa tahto oppia taito mestarin tavoin	23
4.7	Itsensä kohtaaminen – Itsekseen istuminen	23
5	Keskittyminen kohti tuntematonta	25
5.1	Taustatietoa – Keppitappeluita ja klaaniriitoja	25
5.2	Työpari vai mestari–kisälli-asetelma?	25
5.3	Työpajojen suunnitteluprosessi	26
6	Kuri apuna kohti haasteita	27
6.1	Pelko motivoijana ja jarruttajana	27
6.2	Keskustelussa aikakäsitys	29
6.3	Opetusta, oleskelua vai tarinoiden keruuta?	29
7	Kohti aitoa dialogia monin eri tein	31
7.1	Tee ja tilan estetisoiminen	31
7.2	Fyysinen soveltava teatteri	31

7.3	Esteettiset kehykset	32
7.4	Runous	33
8	Pohdintaa: Tiellä – taivallus jatkuu	35
8.1	Hankkeen onnistumisesta	35
8.2	Omasta onnistumisesta hankkeessa	38
8.3	Tulevaisuuden taipaleesta	39
	Lähteet	41
	Liitteet	
	Liite 1. Somalialaista runoutta	
	Liite 2. Työpajassa käytetty Somalian ja Somalimaan kartta	

1 Johdanto

Opinnäytetyöni on toimintatutkimus, jossa olen altistanut itseni aidon dialogin tutkimiseen Kansainvälisen taidekeskus Cassandra ry:n organisoimassa *Mikä Elämä!* -hankkeessa. Mikä Elämä! -hanke oli suunnattu somalitaustaisille naisille. Siihen kuului kymmenen työpajaa, joissa somalialaistaustaiset naiset opettelivat suomen kieltä toiminnallisesti kertomalla tarinoita omasta elämästään.

Toimintatutkimuksen määritelmän mukaisesti tutkin ryhmän kohtaamista sisältä päin yhteistoiminnallisesti, jolloin tutkija on osa tutkimuskohdetta osallistuen yhteisön toimintaan kysellen ja etsien yhdessä vastauksia. Tutkimus ja muutos kulkevat toimintatutkimuksessa käsi kädessä ja sen ideaalina voidaan nähdä muutos parempaan. (Eskola & Suoranta 2005, 126–129.) Mikä Elämä! -hankkeessa ideaalina toimi somalialaisnaisten suomen kielen oppiminen ja integroitumisen edistäminen suomalaiseen yhteiskuntaan. Toisena tavoitteena oli suomensomalialaisen elämän esille tuominen teatterin keinoin esityksen muodossa.

Tutkimuksessani lainaan autoetnografisen tutkimuksen metodeja. Palaan työpäiväkirjojeni, keskustelujen, ammattikirjallisuuden sekä filosofisten lähteiden avulla kuvaamaan hankkeen tapahtumia, joissa myös itse olen osallisena (Gergen & Gergen 2002; Kinnunen 2008, 19). Paljastan omaa maailmankatsomuksellista suhdettani teatteriin sekä ryhmään, jonka kanssa hankkeessa toimin. Henkilökohtainen pyrkimykseni oli vapautua pelosta kyseistä ihmisryhmää kohtaan ja tutustua naisiin, jotka pukeutuvat kaiken peittävään huntuun.

Unkarilaisen tutkijan Michael Polanyin mukaan tiedämme enemmän kuin pystymme kertomaan. Hän loi käsitteen *tacit knowledge*, hiljainen tieto. Hiljaisella tiedolla tarkoitetaan intuitiivista, ei-sanallista tietämystä, joka karttuu ihmiselle elämäkokemuksen myötä (Polanyi 1966, Nuutisen 2012, mukaan). Saatamme tietää intuitiivisesti, miten toimia tilanteessa, vaikka emme osaa selvittää sitä sanoin. Halusin laittaa hankkeessa käytäntöön vaihtovuoteni Madridissa sanattoman teatterin opiskelusta kertyneen hiljaisen tiedon ja nähdä, miten kokemukseni vieraasta kulttuurista auttaa työskentelyssä somalinaisten kanssa.

Tutkin teatterin keinoin mahdollisuutta saavuttaa syvä kohtaamisen taso, aito dialogi, jossa kahden kulttuurin naisten arvot kunnioittavasti kohtaavat, kolisevat yhteen ja luovat uutta. Jos tutkimuksen lähtökohdaksi asetetaan dialogissa oleminen, tieto toisesta ihmisestä ole erotettavissa tutkijan omaa olemista koskevasta tiedosta. Tietoa ei voi siis omistaa, vaan se tulee kohdata (Hankamäki 2003, 74). Tästä syystä käytän tutkimuksessa lähteenä omaa prosessiani, ja pyrin käymään sitä läpi mahdollisimman läpinäkyvästi.

Kuvaan Mikä elämä! - prosessin eri vaiheita käyttäen apuna yhteiskuntafilosofi Erich Frommin oppeja, kuinka pyrkiä elämässä rakkauteen (Fromm 1956). Jorma Lehtovaara käsitteli samoja teemoja teoksessa *Dialogissa 2. – Ihmisenä ihmisyhteisössä*. Hän suomensi Frommin opit keinoina päästä aitoon dialogiin ihmisryhmissä (Lehtovaara 1996).

Erich Frommin (1900 -1980) mukaan ihminen voi kyetä rakastamaan, mikäli hän harjoittaa aktiivisesti tiettyjä osa-alueita itsessään ja taiteilijan tavoin omistaa koko elämänsä näiden tavoitteiden toteutumiseksi. Vuonna 1956 Fromm julkaisi teoksen *The Art of Loving*, jossa hän käsittelee aidon rakkauden toteuttamista taiteen harjoittamisena. (Wikipedia, 2012a.) Kirja on julkaistu suomeksi vuonna vuonna 1970 nimellä *Rakkauden vaikea taito*. (Wikipedia, 2012b). Tutkimuksessani käytän Frommin alkupeleistä englanninkielistä painosta.

Mikä elämä!- hankkeen eri vaiheiden tarkastelussa käytän apuna Frommin teoksen *The practice of Love* - osiossa esille tulleita kuutta seikkaa, joiden avulla päästä aitoon kohtaamiseen ihmisten kanssa. Nämä osa-alueet ovat kuri, keskittyminen, kärsivällisyys, taidon hallinnan saavuttaminen monin eri tein, vakaa halu oppia taito mestarin tavoin sekä itsensä kohtaaminen.

Loppupohdintoissa arvioin omaa onnistumistani aitoon dialogiin pääsyn suhteen, sekä itse hankkeen onnistumista ja sen kehityspisteitä. Lisäksi pohdin kehitysideoita vastaanlaisiin projekteihin, joissa arvokysymykset ja työskentelyn lähtökohdat ovat tärkeitä.

2 Mikä Elämä! -hanke

2.1 Mikä Cassandra

Olipa kerran nainen nimeltä Cassandra. Kassandrasta syntyi myytti, joka liittyy muinaisen Kreikan tarustoon. Myytin mukaan sotapäällikkö Agamemnon toi Troijan sodasta mukanaan jalkavaimona tämän vierasmaalaisen naisen, näkijän. Cassandra oli nainen, joka oli nähnyt ennalta kreikkalaisten juonen puuhevosesta ja ennustanut Troijan tuhon. Jumala Apollon oli kuitenkin kironnut Kassandran, sillä nainen ei ollut vastannut hänen rakkauteensa. Apollonin kirouksen vuoksi kukaan ei uskonut Kassandran ennustukseen, ja lopulta Agamemnonin mustasukkainen vaimo surmasi sekä Kassandran että miehensä. (Kassandra ry 2010)

Ajatus Cassandra ry:n perustamisesta syntyi ryhmässä nimeltä Teatteri Raivoisat Ruusut. Teatteri Raivoisat Ruusut koostui teatterialan ammattilaisista, naisista, jotka olivat turhautuneet silloisen laitosteatterikentän suppeisiin mahdollisuuksiin toteuttaa teatteria ajan hengen vaatimalla tavalla. He halusivat pohtia Suomen monikulttuurisuutta ja uuden suomalaisen identiteetin muotoutumista naisen näkökulmasta. Näin kyseinen teatteriyhteisö alkoi kerätä ympärilleen väkeä niin tieteen kuin taiteen saralta toteuttamaan kolmivuotista projektia, joka kantoi nimeä *Kassandra 2000* (Siikala 2002, 75–76).

Kassandra 2000 oli alun perin tarkoitettu kolmevuotiseksi projektiksi. Sen tarkoitus oli koota eri puolilta maailmaa Suomeen muuttaneet taiteilijat ja heidän supisuomalaiset kollegansa yhteen tutustumaan, vaihtamaan ammatillista osaamista ja tuomaan yhteisten elämystensä tuotokset yleisön eteen nähtäväksi. Tavoitteena oli, että uudet suomalaiset taitelijat voisivat verkostoitua, saada konkreettisia työskentelymahdollisuuksia ja tuoda omaa kokemusmaailmaansa näkyväksi. Kassandra 2000 -projektin aikana niin sanotuista maahanmuuttajista alettiin käyttää projektissa nimitystä *uussuomalaiset* turhien arvolatausten välttämiseksi. Perinteiset suomalaiset saivat nimityksen *kantasuomalaiset*. Uussuomalaisen ja kantasuomalaisen tutkijoiden ja taiteilijoiden yhteistyönä syntyi Kassandra 2000 -projektin aikana useita poikkitaiteellisia taidetyöpajoja, tapahtumia, elämysmatkoja näyttelyitä, performansseja sekä musiikki- ja teatteriesityksiä. Projektista tulostui myös kolme julkaisua, *Kassandra – kertomuksia suomalaisuudesta* (2000), somalainien runoantologia *Yhdeksän syyssadetta* (2001) sekä *Kassandra – matka yli kulttuurirajojen* (2002).

Vuonna 2010 *Kassandra – monikulttuurisen taidetyön keskus* muutettiin *Kansainvälinen taidekeskus Kassandraksi*, sillä sana kansainvälisyys herättää taideyhteisön toiminnan suhteen osuvampia mielikuvia kuin sana monikulttuurisuus. Kassandra yhteisönä pyrkii toiminnallaan siihen, että heidän organisoimiinsa tapahtumiin olisi mahdollisimman matala kynnyks astua mukaan kulttuuriin juuriin katsomatta. (Kassandra ry 2010.)

Nykyisin taideyhteisön toiminnan osa-alueita on pääasiassa kolme: Teatteri, koulutus ja ohjelmavälitys. (Kassandra 2010). Teatteriin kuuluu uussuomalaisia ja kantasuomalaisia esiintyviä taitelijoita työllistävät esitykset, kuten *Sateenkaari* (2000), *Aina jonkun tytär* (2004), *Zambezi* (2008) sekä *Antigone* (2011).

Kassandran koulutustarjonta on laajaa ja maksutonta osallistujalle: lukutaidottomien naisten aktivoimista kielen opiskelussa luovin keinoin EU:n kotouttamisrahaston tueman Koivu ja Tähti -hankkeen avulla, opettajille suunnattuja Taide tuo tietoa -koulutuspäiviä Helinä Rautavaaran museossa sekä eri taiteenlajeja opetuksessa käyttäviä kymppikursseja koululaisille. Vuosittain järjestetään nuorten teatteri-ilmaisun työpaikkoja sekä taidetuokioita päiväkodeille. Lisäksi Kassandran ohjelmavälitys tarjoaa kansainvälisten taiteilijoiden esityksiä ja työpaikkoja, aina hedelmäkaivertajasta tanssijaan, eksoottisen ruuan taitajaan ja sarjakuvataiteilijaan, asiakkaan tarpeiden mukaan. (Kassandra ry 2011a.)

2.2 Miksi somalalaiset

Suomen somaliyhteisö on Euroopan sorretuin vähemmistö samalla kun se on Suomen suurin afrikkalaistaustainen väestöryhmä. Heihin ja heidän elämäänsä on syytä tutustua ja teatterin kautta se tapahtuu elämyksellisesti jälkiä jättäen. (Kassandra ry 2011b)

Kun pohdin mahdollisuutta työskennellä somalilaisten kanssa, heidän eriytyneisyytensä yhteiskunnastamme, hunnun takainen elämä ja hurjat tarinat ympärileikkauksista kiinnostivat - ja kauhistuttivat. Uskoin kuitenkin, että jos ennakkoluulot elivät itsessäni niin vahvoina, niihin oli syytä paneutua tarkemmin.

Idea sukeltamisesta teatterin keinoin somalilaisten elämään oli kytenyt Kassandran toiminnanjohtajan Ritva Siikalan päässä jo viisi vuotta sitten, kun hän lähti suunnittelemaan hanketta yhdessä suomensomalialaisen ystävänsä Hamdi Moalinin kanssa. Tarkoitus oli tuolloin ollut luoda somalilaisille yhteinen tila, jossa kohdata ja käsitellä heitä

koskettavia teemoja teatterin avulla. Hamdi Moalin oli käyttänyt tehokkaasti viidakko-rumpua apunaan ja saanut serkuiltaan lupauksia tulla sovitulle paikalle, mutta viikkoa ennen itse työpajojen alkua kaikki naiset olivat peruneet tulonsa. (Siikala, Taide tuo tietoa – koulutus 22.11.2011)

Vuonna 2011 Cassandra ry käynnisti Suomen kulttuurirahaston myöntämän apurahan avulla hankkeen *Kotimainen kansainvälisyys taiteessa*. Toive tavoittaa somalinaiset heräsi uudelleen. Hankkeeseen kuuluivat esitys Antigone sekä kesäkuussa 2011 järjestetty ensimmäinen pohjoismaista kulttuurista moninaisuutta käsitellyt teatterifestivaali *International in Nordic Countries*. Lisäksi hankkeesta budjetoitiin osa somalinaisille suunnattuun Mikä Elämä! - työpajakokonaisuuteen, jossa suomen kieltä oli tarkoitus opiskella kertomalla tarinoita omasta itsestään. Työpajakokonaisuuden tavoitteena oli myös kerätä aineistoa vuoden 2012 Kassandrateatterin esitystä varten. Projektia johti teatteriopettaja Pinja Hahtola, jonka tehtävänä oli viedä prosessi alusta loppuun, työpajojen vetämisestä esityksen ohjaamiseen asti (Cassandra ry 2011b). Minä toimin Mikä Elämä! - työpajakokonaisuudessa Pinja Hahtolan assistenttina.

2.3 Mikä Elämä! -tarinatyöpajoja kielitaidottomille somalinaisille

Tarinatyöpajat somalialaistaustaisille naisille järjestettiin Itä-Pasilan asukastalolla, jossa toimii suuri joukko somalialaissyntyisiä naisia. Asukastalolla työskenteli Hahtolalle tuttu sosiaalityöntekijä Seija Pihl, joka lupautui yhteistyöhön mainostamaan työpajoja asukastalolla käyville somalialaisnaisille. Olin juuri aloittanut Kassandrassa työharjoittelun elokuussa 2011, kun vierailimme yhdessä Hahtolan ja Kassandran toiminnanjohtajan Ritva Siikalan kanssa Itä-Pasilan asukastalolla. Tutustuimme tuolloin leikkipuisto Lehdokin tilaan, jossa projektin piti alun alkaen toteutua. Pieni tila oli tuolloin remontissa ja täynnä leluja, mikä työpajamme toiminnallisen luonteen kannalta vaikutti haastavalta. Leikkipuiston puolella kävi kuitenkin enemmän somaliäitejä kuin Pasilan asukastalon puolella. Myöhemmin saimme sovittua asukastalolta Ryhmätila -nimisen huoneen käyttöömmä ja se palveli kooltaan ja tunnelmaltaan työpajojemme tarpeita hyvin. (Pellikan työpäiväkirja, 25.8.2011)

Tapasimme leikkipuiston puolella somalinaisia, joille kerroimme Pihlin avustuksella tulevista työpajoista ja osallistujien mahdollisuudesta ottaa lapset mukaan toimintaan. Oli

otettava huomioon, että somalialaisessa kulttuurissa äidin ja lapsen suhde on tärkein kaikista (Lilius 2001, 58). Olimme valmistautuneita siihen, että lapset saattaisivat olla olennainen osa työskentelyämme. Myöhemmin pajoihin osallistuvat naiset todistivat tämän puheillaan, ja usealla olikin seitsemän lasta. Silloin tällöin jonkun tytär tai pieni poika oli mukana, mutta pääsääntöisesti naiset saapuivat yksin tai ystäviensä kanssa.

Kassandra oli markkinoinut työpajoja pidettäviksi keskiviikkoiltapäivisin kokonaiset kymmenen kertaa. Työpajoissa kuuntelimme Hahtolan kanssa naisten aikatauluja ja ajatus tapaamisajan muuttamisesta torstai-aamupäiviksi tuli esille keskustelussa heidän kanssaan. Saimme myös sovittua asian asukastalon henkilökunnan ja tilanvarausten kanssa. Työpajan ajankohdan vaihtamiseen vaikutti paljon iltapäiviin kasautuva lasten hakeminen päiväkodeista ja kouluista sekä ruuanlaitto. Lisäksi monet opiskelivat keski- viikkoaamuna samaisella asukastalolla suomen kieltä kymmenestä kahteentoista: Ilta- päivällä oli vaikea keskittyä ja pysyä vireänä kielen erilaiselle oppimiselle vielä toiset kaksi tuntia. Useat työpajoihin osallistuvista naisista olivat työharjoittelussa asukastalolla, ja heidän töihinsä tuntui sopivan paremmin torstai-aamujen tapaamiset. Kymmeneen työpajaan osallistui määrältään vaihteleva joukko, kolmesta yhdeksään somalialais- tai marokkolaistaustaista naista kerrasta riippuen (Pellikka, työpäiväkirja, 2012).

3 Tarinoiden kerrontaan ilman kieltä

3.1 Kielestä ja identiteetistä

Kieli on sosiaalinen, ei yksilöllinen järjestelmä. Sen olemassaolo edellyttää meitä. Emme siis voi missään yksinkertaisessa mielessä olla sen tekijöitä. Puhuminen ei ole vain sisimpien ja alkuperäisten ajatustemme ilmaisemista, vaan sen koko laajan merkitysjoukon aktivoimista, joka on upotettu kieleemme ja kulttuurisiin järjestelmiimme. (Hall 2002, 40.)

Kun lähdin työskentelemään somalinaisten kanssa, pohdin mielessäni monia kysymyksiä: Onko kieli identiteetin perusta? Mitä ihmisestä jää, kun häneltä viedään kyky ilmaista itseään verbaalisesti kulttuurilleen ominaisella tavalla? Tarvitseeko tarinointiin yhteistä kieltä?

Olin ollut näiden mietteiden äärellä jo vuotta aiemmin opiskellessani fyysistä teatteria Madridissa Real Escuela Superior de Arte Dramaticossa. Koska opinnot olivat pääasiassa sanattoman teatterin muotoja, ei kielellä kokemuksellisen oppimisen kannalta ollut suurta roolia. Kuitenkin monet opettajien tehtävänannot ja palautteet menivät ohi. Välillä tunsin itseni oppitunneilla täydeksi klovniksi, nenällä ja ilman. Oli vaikeaa jakaa kokemaani vieraalla kielellä, sillä en löytänyt osuvia ilmauksia tunteilleni. Olinkin kirjoittanut oppimispäivääni ensimmäisen tunnin esiintymiskokemuksen jälkeen: "Lavalla on rehellisin tapa olla." (Pellikan oppimispäiväkirja, 20.10.2010).

Esiintyessä, verbaalisen kielen puuttuessa, jäljelle jäi vain keho, jolla viestiä, mikä ja kuka olen. Niissä olosuhteissa se tuntui paljaimmalta ja todellisimmalta tavalta olla. Nyt oli aika haastaa tämä hiljainen tieto käytäntöön somalinaisten kanssa, joita tuli rohkaista tarinankerrontaan ja näyttämölliseen itseilmaisuun, vaikka verbaalinen yhteinen järjestelmä puuttuisi.

Kulttuurintutkija Stuart Hall puhuu kirjassaan *Identiteetti* luokkayhteiskuntaan tai muihin ulkoistettuihin järjestelmiin perustuvan mielikuvan, läpi elämän muuttumattoman identiteetin, kuolemasta. Hallin mukaan identiteetti pysyy läpi elämän epätäydellisenä, prosessissa. Se muokkautuu alati suhteessa toisiin ihmisiin ja kulttuureihin, josta saamme tiedostamattamme vaikutteita. (Hall 2002, 29–39.)

Uskon, ettemme varsinaisesti luo identiteettiämme kielen avulla, vaan tuomme puhumalla näkyväksi kulttuurillemme ominaisia ilmauksia ja merkityksiä. Voisikin sanoa, että kieli luo meitä selvittäen itsellemme kokemuksiamme. Uskon Hallin tavoin, että kulttuurinen identiteetti ja siihen liittyvä kieli ovat ehdottomasti osa sosiaalista järjestelmää, joka on luotu yhteiskunnalliseksi selviytymiskeinoksi, mutta se ei ole välttämättä sisimpien ja alkuperäisten ajatustemme ilmaisemista. Kehollinen ilmaisu on kokemusteni mukaan verbaalista järjestelmää universaalimpi ja syväluotaavampi ilmaisumuoto.

Kulttuuri-identiteetin merkitys on nykyään suurempi kuin koskaan aiemmin. Postmodernismin myötä käsitys siitä, keitä me olemme, on järkkynyt. (Wacklin 2004, 15.)

Kun työskentelin somalinaisten kanssa, pohdin kielen ja identiteetin suhdetta. Suomalainen yhteiskunta, jossa vallitsee luterilaisesta ajatusmallista kumpuava tarve määritellä itsensä työnteon kautta, voi olla järkytys perhekeskeisestä kulttuurista tulevalle. Opiskellessani Espanjassa huomasin kalenterini olevan koulua lukuun ottamatta työpö-

tyhjä ja tunsin auttamaton tarpeettomuuden tunnetta. Havahduin ajatukseen, että vain kalenteri merkintöjä pursuavana olen tärkeä. Suomeen palattuani huomasin saman ajatusmallin monien läheisten puheista. Mikä Elämä! -työpajoissa myös somalinnaiset valittelivat suomalaisten kiirettä ja kiihtyvää työnteon tahtia haastavista vuodenaajoista huolimatta.

Mietin, kuinka somalinnasten identiteetti muuntuu suomen kielen osaamisen myötä, kun he omaksuvat suomalaista puhetaapaa niin kielellisesti kuin kehollisestikin. Huomasin, että monet somalinnaiset pitivät kännykkää lähellään työpajoissa, ja siihen saatettiin vastata kesken työskentelyn. Tuntui, että heille oli tärkeää olla tavoitettavissa koko ajan. Pohdin, onko suomalainen kännykkäkulttuuri vaikuttanut heidänkin kommunikointitapoihinsa. Onko kännykkä korvannut ihmisten kasvotusten kohtaamisen? Vaikka identiteetti onkin alati muuttuva prosessi, halusin osoittaa kiinnostusta somalinnien omia kulttuurisia juuria kohtaan. Tarkoitukseni oli myös vahvistaa työpajatyöskentelyllä heidän alati muuttuvaa kulttuurista identiteettiään suomalaisen ja somalinnalaisen kulttuurin ristipaineessa.

3.2 Somalinnalaisesta sanailusta

Kaunopuheisuutta pidetään somalinnalaisessa kulttuurissa hyvin tärkeänä. Jos pyrkimys on vaikuttaa muihin, on pystyttävä asettamaan sanansa hyvin, käyttämään runoutta ja on painotettava mielipiteitään valituin sananparsin. Parhaimman vaikutuksen somalinnalaisessa kulttuurissa tekee, jos itsessään on runoilijan vikaa (Lilius 2002, 50).

Runoutta on pidetty somalinnalaisen kulttuurin ytimenä, ja runouteen kuuluukin monta muotoa ja genreä. Perinteinen somalinnalainen sanataide on suullista, ja joillakin muodoilla on erityinen tehtävänsä ja sanojen käytöllä tyylisääntönsä arkirunoudessa; työlauluissa, tansseissa, kehtolauluissa, häissä ynnä muualla. Yksi sanataiteen oleellinen muoto on ollut tarinointi kuulijoiden iloksi ja huviksi, mutta myös valistukseksi ja opetuksiksi.

Yhteiskunnallisesti runoudella on valtaa, ja hyvää runoilijaa kohdellaan Somalinnassa kunnioittavasti. Jokaisella runoilijalla on oma erityinen tapansa esittää runoja. Runojen säilymiseksi runoilijoiden on luotettava muistiinsa tai henkilöihin, jotka ovat erikoistu-

neet painamaan runot mieleensä, mutta nykyisin myös radio ja erilaiset nauhurit toimivat runojen välittämisen välineinä.

Runoja esitettäessä on tärkeää ilmoittaa alkuperäisen runoilijan nimi sekä kertoa, missä oloissa runo on syntynyt, jotta kuulijat pystyvät arvioimaan, miten hyvin runoilija täyttää runoudelle yleisesti asetetut tavoitteet.

Runouden vaikutus kuulijoihin on ilmeinen: kuultuaan runon he keskustelevat innokkaasti, ja määrittelevät mikä sen kulloinenkin tehtävä on – kritiikki, kiitos, valitus, kehoitus tms. He arvioivat runon tiettyjen kriteerien mukaan: miten runo sopi tilanteeseen, miten hyvin rivit oli muotoiltu, millainen oli alkusointu, kuvakieli sekä taiteellinen vaikutelma. Runouden eri ominaisuuksille on kokonaan oma sanavarastonsa. Arvostettua runoa toistetaan monta kertaa, ja se leviää nopeasti laajalle kuulijakunnalle.

Somalialaiselle kulttuurille ominaisen runollisen kielen tehtävä sosiaalisena järjestelmänä korostuu, sillä runo on tavallisesti poliittinen tai yhteisöllinen kommentti, reaktio johonkin tapahtumaan, mutta myös viesti jollekin rakkaalle ihmiselle tai poliitikolle, ja se voi johtaa vastareaktioihin. Runollinen kieli on siis äärimmäisen tärkeä yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen väline, ja silloin tällöin kehkeytyy kokonainen runojen sarja, kun runoilijat vastaavat julkisesti toisilleen.

Myös teatterista Somaliassa on kehittynyt tärkeä taidemuoto. Useisiin näytelmiin sisältyy lauluja ja runoja, jotka vievät juonta eteenpäin. Näytelmiä ei useinkaan kirjoiteta muistiin, vaan ne luodaan ja harjoitellaan täysin suullisesti. Toki osa taiteilijoista kirjoittaakin, ja nykyisin, valtion sensuurin hävittyä itse valtion myötä, luodaan kaikenlaista kirjallisuutta aina runoista romaaneihin ja novelleihin. (Lilius 2001, 50–51.)

Kun kuuntelin somalinaisten omalaatuista tapaa ääntää suomen kieltä, mietin konsonanttipitoisen suorasukaisen suomen kielen yhteentörmäystä somalien suosimalle runolliselle kielelle. Useat somalinaisista olivat asuneet Suomessa jo monia vuosia, mutta uusi kieli ei ollut hallussa käydyistä kielikursseista huolimatta. He puhuivat suomea pehmeän katkonaiseen tyyliin. Heidän puheensa kautta oivalsin yhä syvemmin, kuinka kovalta suomen kieli voi toisen suussa kuulostaa. Välillä kesken työpajaa naiset eksyi-

vät puhumaan somaliaksi keskenään, jolloin huomasin sen kuulostavan suomen kieltä aggressiivisemmalta.

Monen intonaatio muuttui automaattisesti pehmeämmäksi ja soljuvaksi, kun he alkoivat laulaa Somaliassa kuultuja runollisia sävelmiä, kunnes taas palautimme heidät suomen kielen oppimiseen ja pyysimme kääntämään suomeksi, mitä lauluissa sanottiin. Heillä oli vaikeuksia kääntää perinteiset laulut suomeksi. Myös suomalaisena oli ensi alkuun vaikea ymmärtää somalin kielen järjestelmää, jossa jokaisella vertauskuvalla - kameleilla, maitoastialla, hyeenoilla, sateella – on omat syvät kulttuuriset merkityksensä, joita me emme koskaan tule täysin ymmärtämään ilman kulttuurin tuntemuksen tuomaa tietoa. (Pellikan työpäiväkirja, 2011)

Aidon dialogin tavoittelussa ja somalian kielen ymmärtämättömyyden tilassani oli lohdullista turvautua Hankamäen ajatukseen: ”kohtelee ihmisyyttä, sekä itsessäsi että toisissa, aina suurena arvoituksena” (Hankamäki 2003, 17). Ehkä minun ei tarvinnut ymmärtää kaikkea täysin. Ehkä riitti, että kuuntelin.

3.3 Tavoitteena aito dialogi sanoilla tai ilman

Aidossa dialogissa ihminen on aina kokonaisuutena yhteydessä todellisuuteen. Dialogisuus täydellisimmillään on koko ihmisen yhteyttä toiseen kokonaiseen ihmiseen. Tällainen dialogisuus on ihmettelevää, avointa, todellisuuden salaisuudeksi jättävää, lopulta aina määrittelemätöntä. Kun dialogisuus ymmärretään näin, se ei voi olla perinteistä pedagogista tai didaktista toimintaa, ”opettamista”. (Lehtovaara 1996, 8.)

Kassandra ry. markkinoi julisteissaan Mikä Elämä! -tarinatyöpajoja keinona oppia suomen kieltä. Puhuimme Hahtolan kanssa opettamisesta ja kielioppivirheiden viillauksesta. Tulimme tulokseen, ettemme ala esittää suomen kielen opettajia, vaan tuomme rehellisesti esille oman lähtökohtamme työskentelyyn; harjoitteet ja menetelmät teatterista. Päätimme, että työpajan ohjaajina avaisimme myös elämäämme, emme opettajina, vaan nainen naiselle, jolloin oppiminen kulttuureista ja kielestä olisi vastavuoroista.

Tasa-arvoinen ja vastavuoroinen kohtaaminen on mahdollista vasta, kun lakataan toimimasta vahvemman ehdoilla (Sabour 1999). Työpajojen järjestäjinä olimme Hahtolan kanssa ”vahvemman” osassa, sillä loimme puitteet, joissa tasa-arvoinen kohtaaminen

ja dialogi tapahtuisivat. Kun pyrin tasavertaiseen kohtaamiseen, oli minun tunnistettava oma taipumukseni somalinaisten etnisöintiin. Minulla oli vahvat odotukset somalikulttuurin yhtenäisyydestä ja heidän perinteisistä tavoistaan. Työskentelyn myötä ymmärsin jokaisen ihmisen identiteetin kerroksellisuuden – yhdessä hetkessä olet äiti, toisessa hetkessä viettelevästi tanssiva nainen.

Filosofi Martin Buber ottaa esille kaksi dialogin tapaa: minä–sinä ja minä–se. Minä–sinä -yhteys, toisen tasavertainen kohtaaminen ei ole pysyvä tila. Se on haastavaa, sillä siinä ei pyritä näkemään maailmaa samoin silmin, vaan sitä tarkastellaan yhdessä ilman, että yritetään keksiä keinotekoinen ratkaisu maailmojen yhdistämiseksi. Eroja ei häivytetä, vaan ne jopa nostetaan valoon. Uskon, että minä–sinä-yhteys vaatii paljon kypsyyttä sekä aikaa toisista kulttuureista tulevien ihmisten kanssa. Toisen arvottava minä–se-suhde kommunikaatiossa on sen sijaan voimassa itsestään, ilman tietoista ajattelua (Buber 1920; Hankamäen 2003, mukaan 48–52).

On vaikeaa pyrkiä tasavertaiseen yhteyteen, jos ulkopuolinen yhteiskunta painostaa elämään eri tavoin, kuin haluaisi elää itselleen ja lähimmäisilleen. Buber varoitti ihmisten painostamisesta tiettyyn elämäntapaan jo 1920-luvun alussa ennen fasistien valtaannousuja. Koen, että haaste on ajankohtainen Suomessa yhteiskunnallisella tasolla puhuttaessa kotouttamisoperaatiosta maahanmuuttajille. Nouseva poliittinen nationalismi ja Perussuomalaisen puolueen muutamien kansanedustajien lausunnot ovat omiaan lietsomaan pelkoa ja haluttomuutta ymmärtää uussuomalaisten olosuhteita.

Ehkä pelon takana on tietämättömyys. Luulen, että niin kauan kun Suomeen muuttavien elämään ei olla itse valmiita tutustumaan, emme voi pyytää heitä omaksumaan omia tottumuksiamme. Avainasemassa on yhteyden luominen, aito dialogi sanoilla tai ilman, jossa saavutettaisiin kulttuurisesta alkuperästä riippumaton tunnistus yhteisestä ihmisyydestä.

4 The Art of Loving – Aidon dialogin oppiminen

Olen teatteriopinnoissani suuntautunut pedagogiaan, ja yhdellä näistä luennoista opettajani Metsälintu Pahkinen totesi: ”Teette identiteettityötä, liikutte vaarallisilla vesillä.” (Pellikan oppimispäiväkirja 16.01.2012).

Ennen somalinaisten kohtaamista minun tuli aluksi tutkia omaa teatterikäsitystäni, identiteettiäni sekä eettisiä lähtökohtia, joista taidetta teen. Niin teatteri-ilmaisun ohjaajana kuin esiintyjänäkin työskentely oman itsen ja muiden identiteettien kanssa on alati läsnä, sillä työskentelemme ihmisyyden syvemmällä, ei-loogisella tasolla.

Zenbuddhalainen ajattelutapa on auttanut minua ei-loogisen tason kohtaamisessa, taiteen tekemisessä. Zeniläisen estetiikan mukaan toimintaa, oli se minkälaista tahansa, ei pyritä pakottamaan tai pinnistämään. Taide "livahtaa" älyn suodattimien läpi ilman tietoista ponnistelua. Tuloksena on jatkuva spontaanisuuden virta, joka nousee olosuhteiden rytmistä. (Loori 2008, 152.) Spontaanisuus ja suunnitellusta irti päästäminen itse työskentelyn äärellä ovat taitoja, joita teatterityöskentelyssä tavoittelen. Kun tähän yhdistetään rehellinen pyrkimys yhteyteen ympärillä olevien kanssa ja tahto ymmärtää ihmisten valintoja, työskentelyni egosentrisyys vähenee.

4.1 Erich Fromm ja aidon dialogin oppiminen

Is love an art? Then it requires knowledge and effort. (Fromm 1956, 3.)

Onko rakkaus taiteeseen verrattava taitolaji? Rakkaus terminä on mielestäni länsimaisessa yhteiskunnassa loppuun kulutettu käsite. Käytännössä se on silti yllättävän hankalaa toteuttaa. Yhteiskunta muuttuu, mutta ihmisen perustarve, päästä yhteyteen toisen kanssa, ei katoa. Erich Fromm puhuu rakkauden taidon haltuun ottamisesta taiteenlajina, joka ei ole mitään automaattisesti esiin puhkeavaa, vaan taidon kehittyminen on ihmisen omien edellytysten ja erityisesti hänen lähimmän ihmisyyhteisönsä välinen prosessi. Fromm korostaa, että kuten minkä tahansa taidon oppiminen, myös aitoon dialogiin pääseminen, vaatii tietoisuutta ja yritystä. (Fromm 1956; Lehtovaara 1996, 9.)

The steps towards the goal can be practiced only by oneself, and discussion ends before the decisive step is taken (Fromm 1956, 107).

Kukaan toinen ei voi tehdä prosessia toisen puolesta, saati opettaa avautumista kohtaamiseen, vaan taidon oppimiseen tarvitaan henkilökohtainen tietoinen päätös, ensimmäinen ratkaiseva askel. Minulle tietoinen päätös oli pyrkiä yhteyteen ihmisten kanssa, joiden kanssa en kokenut olevani yhtä. Uskoin, että itsetutkiskelun myötä olisi

mahdollista aloittaa prosessi, joka kantaisi ammatillisten rajojen ulkopuolelle koko elämän kattavaksi matkaksi.

Rakastamisen taito yhdistetään harhaanjohtavasti usein ainoastaan romanttiseen rakkauteen, joten väärin mielikuvien välttämiseksi käytän pääsääntöisesti aidon dialogin oppimisen määrettä. Pysin pysymään Frommin alkuperäiselle tekstille uskollisena käyttäen hänen sitaattejaan osana prosessin kuvausta. Valitsin omiksi ohjenuorikseni Frommin *The practice of art* -osiossa esitellyt edellytykset, jotka mahdollistavat harjoittelun kohti aitoa dialogia. Niiden harjoittelu kuvaa parhaiten omaa matkaani teatterialan ammattilaiseksi.

4.2 Kuri

The practice of an any art has certain general requirements, quite regardless of whether we deal with the art of carpentry, medicine, or the art of love. First of all, the practice of art requires discipline. (Fromm 1956, 108.)

Olen huomannut, että kuri liitetään suomalaisessa yhteiskunnassamme usein tuskaan ja synkkiin koulu- tai kotimuistoihin. Kuri nähdään negatiivisena asiana, joka rajoittaa yksilön vapautta ja luovuutta erityisesti taiteen piirissä. Frommin mukaan kuitenkin minkä tahansa taiteen harjoittaminen vaatii kurillisuutta. Mielenkiintoisesti kulttuuriantropologi Dorothy D. Lee esittää ajatuksen, että vain kurinalainen ihminen voi olla vapaa (Lee 1976, 85).

Huomasin kurin tärkeyden opiskellessani fyysistä teatteria Madridissa; Lukuisten mekaanisten toistojen, kuunteluharjoitusten ja ryhmätöiden jälkeen tunsin vapautuvani näyttämöllä. Kun taitoa jaksaa harjoittaa järkeilemättä, ilman hyöty-ajattelua, tulokset voivat olla hyvin palkitsevia.

Anything I do only if "I'm in the mood" may be a nice and amusing hobby, but I never become a master in that art (Fromm 1956, 108).

Kurinalaisuus taiteen tai minkä tahansa taidon harjoittamisessa on yleistä kulttuureissa, jossa mestarin johdolla oppilas harjoittelee valittua taitoa vuosikausia. Oppimiseen liittyy tiettyä nöyryyttä oppia taito mestarin tavoin. Tunteilulla ei ole taidon oppimisessa

sijaa, vaan harjoittelussa pyritään jopa välinpitämättömyyteen taidossa onnistumisen suhteen, jolloin paradoksaalisesti hyviä tuloksia syntyy. (Herrigel 1953, 51.)

Olen löytänyt itselleni oivan asenteen teatterityöskentelyn suhteen: Positiivinen välinpitämättömyys. Varsinkin näyttelijäntyössä asenne on toiminut hyvin; Kun ei välitä tai yritä ”tuputtaa” katsojille omaa ajatustaan, saa katsoja rakentaa oman kokemuksensa. Paradoksaalisesti näyttelijän on pidettävä omat tunteensa kurissa, jotta katsoja saa vapauttaa omansa. Koen esiintyjänä dialogisuuden elinehtona katsojan kanssa. Näyttelijän tulee kuitenkin aina olla kuin yhden askeleen edellä katsojaa; ei odottaa kiitosta tai tuomiota, vaan kuljettaa elämystä eteenpäin.

Tarvitseeko sitten dialogin taidon oppimisessa tulla mestariksi? Liitän itse Mestari-käsitteeseen odotukset olla virheetön ja kyvyn toimia täydellisesti tilanteessa kuin tilanteessa. Zen-mestari John Daido Lloorin mukaan odotukset ovat tappavia, sillä ne erottavat meidät todellisuudesta ja siirtävät meidät ”itsemme edelle”, pois käsillä olevasta hetkestä. Kun poistumme käsillä olevasta hetkestä, taiteessamme näkyy varovaisuutta ja epäröintiä. (Loori 2008, 153.)

Ensimmäisenä kahtena opiskeluvuonna asetin itselleni kohtuuttomat vaatimukset ”onnistua” esiintymisessä tai työpajojen ohjaamisessa. Etsin jatkuvasti työskentelystäni virheitä, jolloin en ollut täysin läsnä tilanteissa. Pelkäsin heittäytymistä hetkeen ilman suunnitelmia. Keskityin liikaa omaan tekemiseeni dialogin tavoittelun sijaan. Vasta Espanjassa, kun ymmärsin katsoa elämääni kauempaa, päästin vähitellen irti pakotetusta onnistumisen tavoittelusta. Oivalsin myös, että teatterityöskentelyssä mestaruutta ei voi mitata mitenkään, ja on oman itseni varassa pyrkiä kohti parempaa yhteyttä – vaatimatta kohtuuttomuuksia, mutta haastamalla itseäni joka päivä.

Teatterityöskentelyssä näen itsekurin vastapoolina armollisuuden, joka vapauttaa tekemistä. Luulen, että kun minulla on tarpeeksi itsetuntemusta tunteideni käsittelyn suhteen, armollisuus työn lopputulosta kohtaan kasvaa. Olen suomalaisen tehokkaan yhteiskunnan uhri ja armollisuus ainaisen suorittamisen sijaan on vaikea omaksua. Dialogin taidon harjoittaminen ei kuitenkaan ihanteellisessa tapauksessa ole jokapäiväistä, mekaanista harjoittelua. Kurinalaisuuden ymmärtäminen helpottuu, kun pysähtyy ja paikantaa itsensä suhteessa maailmaan (Lehtovaara 1996, 45).

Olen huomannut, että kun uskallan pysähtyä ja tehdä asioita, joista en näe suoranaista hyötyä – kuten istua hiljaa ja keskittyä hengitykseeni – armollisuus itseäni ja myös muuta maailmaa kohtaan syvenee.

4.3 Keskittyminen

Jo 1950-luvun lopulla Fromm huomioi, että ihmiselle keskittyminen yhteen asiaan on vielä vaikeampaa kuin itsekuri. Suuri osa ihmisistä on tehokkaita kuluttajia, jotka pyrkivät hotkimaan monia asioita yhtä aikaa; syömään, keskustelemaan, katselemaan televisiota. Yhä useammat myös hermostuvat, jos he joutuvat istumaan hiljaa aloillaan syömättä, puhumatta tai polttamatta tupakkaa. (Fromm 1956, 109.)

60 vuotta Frommin kirjoitusten jälkeen keskittymisen puute näkyy mielestäni yhä selvemmin ihmisen kyvyttömyytenä olla yksinään itsensä kanssa. Jos en ole viettänyt aikaa itseni kanssa, huomaan sen heti omasta teatterityöskentelystäni ja kyvystä olla kontaktissa toisten kanssa. Olen rauhaton, sillä tuntuu, että jokin vainoaa minua. Tällöin paras apu on keskittyä hetkeksi sisäänpäin. Välillä on vaikeaa olla luova teatterityöskentelyn ryhmätilanteissa. Ryhmäluontoisessa työskentelyssä koen haasteeksi löytää tasapainon ryhmän ajatusten ja oman luovan työn välille. Toisaalta ryhmässä, joissa tehdään töitä yhdessä tutulla kokoonpanolla, keskittyminen herpaantuu itse työstä epävirallisiin asioihin. Tämä tuottaa helposti vaikeuksia keskittyä oleellisen äärelle. Koen, että työskentely-ympäristö on luotava niin intensiiviseksi, että se miltei "imaisee" keskittymään yhden asian äärelle.

Olen huomannut olevani eniten läsnä elämässäni ollessani lavalla. Ihanteellisessa tilassa keskittyminen ei ole tietoisien tajunnan valokiilan suuntaamista vain johonkin rajoitettuun kohteeseen, vaan enemmänkin rentoutunutta, mutta laaja-alaista tarkkaavaisuutta. Se ei kohdistu mihinkään erityisesti. Näin on helpompi pitää kaikki mahdollisuudet avoimina itselleen ja jopa yllättää itsensä. Kun keho on laaja-alaisesti toimintavalmiina, tulee havainneeksi asioita, joita ei olisi voinut kuvitellakaan voivansa odottaa (Lehtovaara 1996, 44.)

Rentoutunut valppaus ja itseni huijaaminen työskentelyyn leikin varjolla auttaa itseäni keskittymään yhteen asiaan turhautumatta. Uskon, että teatterityöskentelyssä turhau-

tumiseen ja keskittymisen herpaantumiseen syynä voi olla se, että työskentelystä ei ole löydetty omaa "kulmaa", joka imaisisi harjoitteluun mukaan. Teatterityöskentelyssä voi keskittyä täysin vain, jos on löytänyt syyn tehdä sitä, ja kykenee seisomaan täysin työnsä takana.

4.4 Kärsivällisyys

Tehokas hyöty-yhteiskuntamme kannustaa meitä kaikessa nopeuteen. Tuotantoon on toki tärkeitä taloudellisia syitä, mutta ongelmana on, että taloudelliset arvot määräävät ihmisarvon. Mikä on hyvää koneelle, kuten nopeat ominaisuudet, on oltavaa hyvää myös ihmiselle. Ihminen pelkää menettävänsä aikaa, jos hän ei tee asioita nopeasti, mutta samalla hän ei tiedä, mitä tehdä säästetyllä ajalla – paitsi tappaa sitä. (Fromm 1956, 109–110.)

Vaikka yhteiskuntamme luottaa nopeuteen, nopeat tulokset eivät kuitenkaan dialogin taidon oppimisen kannalta ole mahdollisia. Minkä tahansa taidon oppiminen vaatii kärsivällisyyttä paitsi opettelevalta, mutta myös hänen mahdolliselta opettajalta ja oppimisympäristöltään. (Lehtovaara 1996, 45.)

Kärsivällisyys on minulle vaikeaa työskentelytilanteissa, joissa ryhmän jäsenillä on erilaiset energiatasot. Myönnän olevani rytmiltäni nopea ja teen tilanteessa usein nopeita, intuitiivisia päätöksiä. Tällöin odotus ja kärsivällisyys muiden rytmejä kohtaan haastavat itseäni. Välillä haluaisin itse olla hitaampi, mutta jos luotan sisäiseen ääneeni, parhaat oivallukset syntyvät omaan tahtiin. Ehkä opin pikku hiljaa hitaampaa ajattelua meditaation avulla. Haluan hidastaa, sillä ihmisten sisäisten rytmien kuuntelu ja kunnioittaminen työskentelyssä, jossa tavoite on tasavertaiseen kuunteluun, on elintärkeää.

Kun luodaan teatteriproduktiota, jossa aika on rajallinen ja ensi-ilta lähenee, kärsivällisyyden oppiminen korostuu. Olen huomannut monissa produktioissa ihmeiden tapahtuvan viimeisten kolmen viikon aikana. On vain kärsivällisesti luotettava, että työ kantaa. Toivon muistavani tämän, kun ohjaan omaa ensimmäistä produktiotani syksyllä 2012.

Huomasin itsestäni nousevan tulosvastuullisuuden ajattelun yhteisöllisen taideprojektin, Mikä Elämä! -hankkeen, lähentyessä loppuaan. Tahto nähdä takeita oppimisesta korostui ajatuksissani. Hetkellisesti unohdin, että teatteri on elämyksellinen, kokemuksellinen oppimisympäristö. Monet tilanteessa opitut asiat voivat lokahtaa paikoilleen vasta vuosien kuluttua. Tästä syystä työskentely teatterin parissa on itselleni ihanteellinen paikka suorituskeskeisyyden tarkastelulle ja kärsivällisyyden harjoittamiselle.

4.5 Taidon hallinta voidaan saavuttaa monin eri tein

Matkalla taidon hallintaan koetellaan kärsivällisyyden ja hyöty-ajattelun rajoja, sillä taidon opettelu aloitetaan usein tekemällä asioita, jotka eivät suoranaisesti liity kyseisen taidon hallintaan. Esimerkiksi taidemaalari harjoittelee erilaisia sivellintekniikoita, zeniläinen jousiampuja suorittaa lukuisia hengitysharjoituksia ja dialogin taidon harjoittaja tutkii itseään, omia arvojaan, ihmiskäsitystään ja kehonkuvaansa. (Lehtovaara 1996, 45.)

Pyrkimyksessä saada somalinaiset rentoutumaan ja kertomaan tarinoita suomeksi, oli meidän Hahtolan kanssa luotettava moniin erilaisiin työtapoihin asioiden suoran kysymisen sijaan. Matkalla dialogiin teatterityöskentelyssä teimme uuden ryhmän kanssa tehdä lukuisia ryhmäytymisharjoitteita ja vapauttavaa leikkimistä, jotta pelko itsensä naurunalaiseksi saattamisesta poistuisi ja jokaisen luovuus pääsisi kukkimaan. Uuden ryhmän kanssa haaste on saada ihmiset pois mukavuusalueeltaan harjoittamaan asioita, joista he eivät heti näe olevan suoranaista hyötyä tulevan lopputuloksen kannalta. Somalinaisille lisähaasteen toi suomenkieliset ohjeet heittäytyä leikkiin. He eivät välttämättä heti ymmärtäneet, että se voisi olla tapa opetella suomea.

Aito antautuminen yhteisiin ryhmäytettäviin harjoitteisiin auttaa kuitenkin yhteisen lopputuloksen, yhteyden ja luottamuksen, rakentamisessa. Näyttelijä Yoshi Oidan sanoin: "Näkymätön tukee näkyvää." Jos tahtoo kauniin kukan, on keskityttävä juurien kasteluun. Jos mielit kaunista ruumista ja lavasäteilyä, on sinun huolehdittava sisimmästä itsestäsi. (Oida 1997, 65.) Kun mielin aitoon dialogiin, oli minun ohjaajana uskallettava asettaa itseni naurunalaiseksi, pois omalta mukavuusalueelta ja heittäytyä tuntemattomien silmien tarkkailtavaksi.

4.6 Vakaa tahto oppia taito mestarin tavoin

If one wants to become a master in any art, one's whole life must be devoted to it, or at least related to it (Fromm 1958, 110).

Frommin esiin nostama henkilökohtainen päätös sitoutua tiettyihin arvoihin elämässään sai minut pohtimaan arvojeni ja tahtoa hivuttaa aina uudelleen kohti tuntematonta; Tehdä työ, josta ei jää konkreettista jälkeä, ja aloittaa aina uudelleen uuden projektin parissa. Tarvitsin ammatti-identiteettiini arvopohjan, joka auttaisi muuttuvissa työolosuhteissa ja joihin palata pohdinnassa, onko tarjottu työ linjassa arvojeni kanssa. On haastavaa toimia arvojensa mukaan, epäonnistua ja yrittää aina uudelleen. Itselleni on kuitenkin tärkeää, että on ihanteita, joita kohti tavoitella.

Kun opiskelin Madridissa fyysistä teatteria maestrokulttuuri, tavoite toistaa harjoitteet opettajan tavoin, oli alituisesti läsnä opetuksessa. Huomasin turhautuvani toistamaan asioita mestarin mukaan. Myöhemmin tiedostin, että tämä sisäinen kamppailu auktoriteettia vastaan kasvatti itsenäistä ajattelua kohti omaa taitelijuuutta. Sain vahvan pinnan, mihin peilata omia arvojeni teatterin tekemisessä. Vaihtovuotena ammatti-identiteettiini arvopohja vahvistui, kun oivalsin, että minulle tärkeintä teatterissa on kuunteleminen. Se riittää. Vain kuuntelemalla tulin itse läsnä olevaksi vaihtokoulun luokan kanssa tekemissämme demoissa. Opin nauttimaan pienistä hetkistä, kun tavoitin dialogisuuden näyttämöllä luokkatoverin kanssa. Kun uskalsin päälle huutamisen sijaan vain kuunnella espanjalaisen, räiskähtelevän työkulttuurin ytimessä, paradoksaalisesti hiljaisuus osana omia työtapojani vahvistui. Sanattoman teatterin opiskelu vahvisti ajatuksiani sanojen tarpeettomuudesta taiteessa. Uskon, että näiden oivallusten ansiosta päädyin Suomessa harjoittamaan myöhemmin meditaatiota ja kiinnostuin sanattoman, syvemmän kohtaamisen mahdollisuudesta teatterityöskentelyssä.

4.7 Itsensä kohtaaminen – Itsekseen istuminen

Erich Fromm peräänkuuluttaa itsetuntemuksen tärkeyttä ennen kohtaamista muiden kanssa – kun ”seisot omilla jaloillasi” ja olet herkkänä niin omille kehollisille kuin mielen tuntemuksillesi, muiden kanssa toimiminen helpottuu. Kun opit kuuntelemaan itseäsi, et enää ole tunteidesi ja kipujesi riepoteltavana, vaan ymmärrät niiden syyn sekä hetkellisen luonteen.

If I am attached to another person because I cannot stand on my own feet, he or she may be a lifesaver, but the relationship is not one of love. Paradoxically, the ability to be alone is the condition for the ability to love. (Fromm 1956, 112.)

Opiskellessani Metropolia Ammattikorkeakoulussa Esittävää taidetta ensimmäiset kaksi opiskeluvuotta kaikki opinnot tehtiin yhteisöllistä kautta. Huomasin ryhmässä helppouden paeta omia tuntemuksiani, kadottaa ääneni tai ajautua tekemään valintoja, jotka eivät ole omia. Välillä tuntui, ettei minulla ollut mitään mielihiteitä, omaa aihetta tai arvoja, joita toteuttaa työskentelyssä. Joskus ryhmä auttaa hyvien ideoiden kehityksessä, mutta jotta voisi olla täysipainoinen ryhmänjäsen, uskon, että yksilön oman arvontunnon tulisi olla kohdallaan. Olin kouluun tullessa vasta lukiosta päässyt. Nyt ymmärrän, että tarvitsin ryhmän sijaan tilaa henkilökohtaiselle kasvulle, jotta voisin antautua täysin ryhmäprosesseihin. Sittemmin kaivattu itseni kohtaaminen tapahtui vaihtopöytävuotena Madridissa.

Kun aloin viettää aikaa itseni kanssa meditoiden, huomasin, kuinka vaikeaa se on. Monet tukahdutetut ajatukset nousivat pintaan. Hiljaisuudessa tunsin aluksi oloni rauhattomaksi. Aika tuntui kuluvan hukkaan turhassa "pysähtyneisyyden" tilassa. Ajatukset tekivät myös helposti kepposia; Mieli alkoi vaeltaa kohti meditaation jälkeistä ohjelmaa ja pohtia, miten varmasti menetän jotain, jos istun yksin, enkä ole viettämässä aikaa muiden ihmisten kanssa. Kuitenkin yksin, pakenematta ajatuksia, pääsin yhteyteen omien oivallusten kanssa, jotka autoivat myös itsekurin kehittämisessä. Hiljaisten hetkien jälkeen, kun tapasin muita ihmisiä, huomasin omasta olemisen tavastani, että yksinäisyys ja yksin oleminen on erinomainen dialogin taidon oppimisen tie.

Mikä Elämä! -hankkeen aikana tutustuin zenbuddhalaisuuden *zazen-meditaatioon*, jonka koin voimavaraksi myös ammattiani ajatellen. Zazen-meditaatioissa tutkaillaan meditaatiota, moraalia ja viisautta. Siinä keskitytään hengityksen seuraamiseen, joka hengitys lasketaan yhdestä kymmeneen ja aloitetaan aina alusta. Numeroiden lausuminen mielessä syrjäyttää ajatuksia tietoisuudesta ja auttaa keskittymään. Zazen-meditaatioissa katse suunnataan alaviistoon, mutta sitä ei tarkenneta mihinkään pisteeseen. Tärkeintä on keskittyä hengitykseen, sen syventämiseen sekä pitää yllä kehoitietoisuutta istumalla ryhdikkäästi, pyrkimällä reagoimattomuuteen. (Tikka 2005, 4-9). Muistin yllättäen myös espanjalaisen puheopettajani sanat: *"Como respiras es como*

eres.” (León, 2011; Pellikan oppimispäiväkirjan mukaan). Hengitys alkoi päivittäin paljastaa itselleni, mitä minulle oikeasti kuuluu.

Sittemmin pyrin siirtämään hengityksestä kumpuavaa keskittymisen tilaa arkipäivän askareisiin. Aidon dialogin tavoittelemisen kannalta se on perusedellytys (Fromm 1956, 112–113). Ennen työpajojen alkamista sain kuitenkin karvaasti kokea, kuinka mieleni lähti laukkaamaan kauhukuviin tuntemattomien somalinaisten kohtaamisesta. Koin vaikeaksi luottaa hetkeen ja ”katsotaan, mitä tulee” -asenteeseen. Kyseessä oli työharjoitteluni ja odotukset ensimmäisistä kosketuksista työelämään korkealla. Hengitin nopeasti, huomasin jännittäväni kohtaamista. Erityisesti epäonnistumisen ja tuntemattoman pelko olivat vahvasti läsnä.

5 Keskittyminen kohti tuntematonta

5.1 Taustatietoa – Keppitappeluita ja klaniriitoja

Saimme Hahtolan kanssa kuulla, että Somalian ikiaikainen klanijärjestelmä, sukujen välinen vahva hierarkia, vaikutti myös Pasilan lähiöelämään: Paikalle oli kerran jouduttu kutsumaan poliisit, kun naiset olivat taistelleet hakaten toisiaan kepeillä. Toimintamme voisi auttaa naisia asettumaan saman asian äärelle, tai toisesta ääripäästä katsottuna – voi olla, että valta-asetelmat vaikuttavat vahvasti, keitä paikalle loppujen lopuksi tulee. Saimme myös kuulla, että Pasilan asukastalolla käy paljon luku- ja kirjoitustaidottomia naisia, joiden suomen kielen taso on hyvin vaihteleva. Usein tosin paikalta löytyy joku, joka tulkkaa suomea ymmärtämättömälle asian.

Tilanne tuntui tulenaralta. Sovimme Siikalan ja Hahtolan kanssa, että minkäänlaisia tallennusvälineitä tarinoiden varalta ei työpajoissa käytetä, vaan kaikki ”koskettava”, mieleenpainuvat hetket, kirjoitetaan käsin ylös aina session jälkeen (Pellikan työpäiväkirja 25.08.2011)

5.2 Työpari vai mestari–kisälli-asetelma?

Ei oo mitään lukkoon lyötyä metodia, jota niinkun käyttäis tai mitään lukkoon lyötyä sellasta niinkun että mä haluan, että asiat tehään tälleen ja tällä tavalla, vaan se on semmosta ikuista hakemista itellekin (Hahtola 2012).

Vaikka tittelini projektissa oli assistentti, antoi Hahtola minulla heti vastuuta kokonaisuudesta. Työskentely oli pelottavaa tasavertaisena työparina, sillä odotukset työpajojen "onnistumisesta" kasvoivat. Päätin, että jos otan vastuuta, suunnittelen työpajat hyvin. Hahtolalla oli monia muita projekteja samaan aikaan, ja tuntui, ettei meillä ollut paljon aikaa kohdata työpajojen ulkopuolella. Kaipasin aluksi suuntaviivoja ja metodeja, joilla lähteä toimimaan. Lapsen lailla toivoin, että vanhempi olisi hiekkalaatikon vierellä neuvonut, mistä lähteä kaivamaan. Nyt olimme saman hiekkalaatikon äärellä kaivamassa kuoppaa. Tuntui, ettei kumpikaan tiennyt, missä aarre oli. Yritin hyväksyä epävarmuudessa elämisen ja odottaa, jos aarre ja sopivat työtavat löytyisivät pieninä hippuina itse työpajoissa. Työpajojen vetotilanteissa suunnitelmat muuttuivat sekunnissa ja tuli tehdä nopeita intuitiivisia valintoja. Näissä tilanteissa pelasimme Hahtolan kanssa hyvin yhteen. Ymmärsin hetkessä elämisen ja siinä kuuntelun mahdin. Uskon sen auttaneen minua kasvamisessa riskinottokykyiseksi ammattilaiseksi. Ymmärsin, ettei varmoja valintoja ole olemassa, vaan etsimme niitä tilanteessa koko ajan yhdessä. Työparijuus oli tässä projektissa "maestroa" antoisampi peili.

5.3 Työpajojen suunnitteluprosessi

Kun jossain vaiheessa aattelin, ett' ei me ollaan tavallaan.. mikä onkin luovassa työssä ihan oikein et mennään niinku sen virran mukana .. ja sit mä ajattelin, että okei, et meneeks niinku hukkaan tavallaan se [työpajarunko] mut sitten kun mä palasin siihen niin ei, itse asiassa me ollaan hyvin paljon käyty sieltä aiheita (Hahtola 2012)

Hahtola kertoi avoimesti, ettei hänellä ollut paljon kosketuspintaa somalinaisten elämään. Lähdimme yhdessä käymään läpi omia pelkojamme ja pohtimaan mahdollisia somalinalaisia koskettavia teemoja. Sain ensimmäiseksi työtehtäväksi suunnitella kymmenen kerran työpajarungon kaaren. Työskentelyn teemoiksi nousivat leikit, äitiys, pelot, unelmat, unet, naiseus, nolot tilanteet, vääryyden kokeminen, viha ja rakkaus sekä työskentely itselle rakkaan esineen kautta (Pellikan työpäiväkirja 22.8.2011). Myöhemmin prosessin aikana mukaan integroituivat Suomen tasavallan presidentinvaaalien käsittely, somalialaisen runouden ja elämänkaaren käsittely sekä raha.

Panikoin työpajarungon suunnittelua. Olin edellisen vuoden viettänyt Madridissa koulussa tottuen ulkoa päin tulevien ohjeiden omaksumiseen. Nyt mestari puuttui ja oli aika soveltaa oppeja. Oppien soveltamista olin halunnutkin, mutta suunnitteluvaiheessa

oleminen tuntui hankalalta. Tuntui, että suunnitelmien sijaan halusin jo kohdata pelkoni. Toisaalta kirjallinen suunnitelma tuntui tukipuulta, johon nojata, jos kaikki menee pieleen. Turhan työn tekeminen mietitytti: Miksi suunnitella työpajarunko, jos mikään ei kuitenkaan mene suunnitelmien mukaan?

Aluksi pohdin tarkkaa työpajan kaarta alkukoukusta teemaan ja sitä kautta yhteiseen teehetkeen, mutta käytäntö opetti pysähtymään tilanteessa kulloisenkin tilanteen äärelle. Suunnitelmien ansiosta sanallistin kirjallisesti ensimmäistä kertaa opiskelujeni aikana minulle ominaiset työtavat. Suunnitelmissa toistuivat kuunteluharjoitteet, kehollisuuden keskittyminen, rytmit ja laulut. Ymmärsin suunnitelmien ansiosta, etten voinut lähteä vain "leikittämään" ketään, vaan minulle oli tärkeää tiedostaa, miksi valitsin kyseiset harjoitteet. Ensimmäistä kertaa perustelin itselleni ammattitaitoni.

Työpajojen suunnittelussa yritin keskittyä kielettömyyteen ja yksinkertaisiin ohjeisiin, miten harjoitteita teettää. Työpajoissa tilanteet opettivat meitä käyttämään kulloisiakin sanavalintoja, joita naiset tunnistivat. Fyysiset harjoitteet ilman sanoja toimivat hyvin. Yritimme antaa tilaa käsittää tehtävät omalla tavallaan, sillä tärkeintä oli, että naiset lähtisivät toimimaan yhdessä, kieliopista viis.

Se kieliasia on sellanen, et kyllä mulla useemminki tuli sellanen fiilis että et "okei no nyt ei ihan ei ymmärtänyt että mistä on kyse, mut ei se mitään, mennään, tai käydään tää sit" - - Ku miettii jälkikäteen - tommonen fyysinen tunnetilaharjoitus esimerkiksi just niinku noi patsaat niin, niin kylhän se jotenki avaa tosi sillai nopeesti. Niinku pelkoon esimerkiksi. (Hahtola 2012.)

6 Kuri apuna kohti haasteita

6.1 Pelko motivoijana ja jarruttajana

Pelko on motivoinut minua menemään elämässäni kohti tuntematonta, ottamaan riskejä. Pelon keskeltä olen löytänyt itsekurin. En ole perääntynyt, vaikka mieli on tehnyt juosta karkuun. Tässä projektissa pelot olivat vahvoja: "Tuleeko sinne ollenkaan naisia? Alkavatko ne tappelemaan? Entä jos ne ovat aggressiivisia meitä kohtaan? Entä jos ne ei pidä meistä?" Myös prosessiin sitoutuminen jännitti. Oma toiveeni oli päästä naisten kanssa pintaa syvemmälle keskustelemaan arvoista. Pelkäsin, ettei toiveeni toteudu, ellei ryhmä sitoudu viikoittaiseen toimintaan (Pellikan työpäiväkirja 12.10.2011).

Syy miksi ei päästy [syvemmälle] on kuitenkin se oma semmonen varovaisuus tai pelko et mitä voi niinku mitä voi, voiko ympärileikkauksesta puhua? Voiko kysyä että mitä mieltä ootte ympärileikkauksesta? (Hahtola 2012)

Työpajoissa pelko kysyä arkoja aiheita oli suuri, sillä Hahtolan kanssa tunnistimme molemmat itsessämme halun miellyttää ja pehmentää omia arvoja ryhmän edessä. Pelotti, jos he eivät ymmärrä tehtävänantoja ja kokevat työskentelyn heidän elämänsä urkkimiseksi, jolloin vastavuoroisuuden ja dialogisuuden ajatus olisi vaikeaa toteuttaa. Osallistuimme itse harjoitteisiin niin, että toinen ohjasi ja toinen oli mukana, jotta luottamus syntyisi, kun itsekin kerromme elämästämme. Harjoitteissa, kuten kyllä–ehkä–ei-janalla, jossa ohjaaja heittelee ilmaan väitteitä ja osallistujat liikkuvat mielipiteidensä mukaan kyllä, ehkä tai ei -lapun päälle, omien arvojemme esille tuonti arvelutti.

Musta ainaki itestä tuntu et vähän nololtakin ehkä se että valitsenks mä näitä nyt niinku sanojen tai asemaani siinä "kyllä-ehkä-ei" -janalla nyt pikkasen kuitenkin sen mukaan että ei täs nyt kuitenkaan liian, liian räikeitä kärjistyksiä tulis. - - Mut vaik silt tuntuki se täytyy vaan hyväksyä osana sitä olemista siinä tilanteessa. (Hahtola 2012)

Kyseisellä kyllä–ehkä–ei-janalla väitteinä olivat muun muassa "Miehellä saa olla useita naisia", "Kotityöt kuuluvat naiselle" ja "Ulkonäöstä huolta pitäminen on tärkeää". Ryhmän sisäiset mielipiteet ja perustelut olivat hyvin vaihtelevia. Ilmeni yllättäviä argumentteja suuntaan jos toiseenkin. Aidossa dialogissa ei äly eikä tahto hallitse ja ohjaa suhtautumista todellisuuteen, vaan todellisuuden annetaan olla, mitä se itsessään on (Lehtovaara 1996, 43). Kun läsnä oli ennakkotieto kohderyhmän jännitteistä ja pelko ryhmän hajoamisesta, oli haastavaa luottaa, että erilaiset arvot hyväksytään ryhmän sisällä ja kaikki hyväksyvät toisensa. Läsnä oli jatkuva myymisen maku ja varmistelu, että kaikki viihtyvät. Kulttuurierojen vuoksi emme voineet luottaa, että sanotaan, mitä tarkoitetaan.

Seija [Pihl] siitä sano että että saattaa olla just niit tilanteita, että että nää naiset on niin kauheen, kauheen kohteliaita ja sanoo asioihin et "juujuu, tehdään näin ja tehdään noin ja tulen kyllä ensi kerralla, ja oli todella mukavaa ja kivaa" vaikka todellisuudessa ajattelee et vitsi, en enää ikinä tule tänne (Hahtola 2012)

6.2 Keskustelussa aikakäsitys

Haasteen pohjoismaiselle kello kaulassa juoksemisen mentaliteetille ja afrikkalaisen tapahtuu, kun tapahtuu -asenteen kohtaamiselle loivat erilainen aikakäsitys ja käsitys toimintaan sitoutumisesta. Pyrimme suunnittelemaan työpajat löyhästi. Koimme kuitenkin erityisen vaikeiksi syksyn iltapäivisin pidetyt sessiot, jotka saattoivat hiipua jo tuntia aikaisemmin, sillä työt tai lapset odottivat. Osa naisista oli työharjoittelussa Pasi-lan asukastalolla, ja heitä saatettiin kutsua töihin kesken työpajan, mikä hajotti keskittymistä työskentelyymme.

Emme ymmärtäneet, miten somalinnaiset käsittävät ajan kulumisen ja mitä heille merkitsi sitoutuminen viikoittaiseen harrastustoimintaan. Naiset saattoivat ennen työpajaa tulla kertomaan viivästyksistään: ”Täytyy viedä lapsi lääkäriin, myöhästyn vähän!” – lopulta myöhästymisen venyi viime minuutteina paikalle saapumiseksi. Toisaalta taas joku saattoi työpajan alussa ilmoittaa voivansa viipyä työpajassa ”kaksikymmentä minuuttia”, mutta olikin mukana kokonaiset kaksi tuntia.

Työpajojen ohjaustilanteessa löyhä rakenne, kuri sekä pyrkimys intensiiviseen työskentelyyn olivat ristitulessa. Pyrimme antamaan kuvan mukavasta yhdessäolosta, mutta samalla työskentelystä syvien teemojen äärellä ilman opettajamaista kuria. Toisin sanoen meidän tuli teatterissa saamamme ammattitaidon avulla ”huijata” heidät keskittymään tekemiseen innostavin esteettisin koukuin ja fyysisin harjoittein. Huomasin, että näin he hetkeksi unohtivat impulsiivisen reagoinnin tekemättömiin asioihin ja rauhoittuivat yhteiseen hetkeen. (Hahtolan ja Pellikan nauhoitettu purku 2012; Pellikan työpäiväkirja 2012.)

6.3 Opetusta, oleskelua vai tarinoiden keruuta?

Luottamus tiettyyn työpajassa käyvään perusporukkaan syntyi pikku hiljaa altistaessamme itseämme harjoitteisiin mukaan. Itselleni tärkeää oli uskaltaa ennen jokaista työpajaa lähestyä asukastalon kahvilassa parveilevaa somaliäitien äänestä joukkoa. Välillä koin turhauttavaksi houkutella aikuisia naisia arkiaskareistaan työpajaamme. Olisin aluksi kaivannut tietoa naisten omasta motivaatiosta opiskella suomea, kuten tarvitsevatko he sitä jäädäkseen Suomeen pysyvästi vai onko heillä haaveissa palata

takaisin kotimaahan heti, kun siihen on mahdollisuus. Naisten omia motiiveja oli vaikea selvittää, sillä rehelliseen kohtaamiseen, jossa naiset tulisivat toimintaan mukaan vapaasta tahdostaan eivätkä tekisi asioita vain ”miellyttääkseen opettajaa”, tarvittiin syvempää luottamuksen rakentamista (Pellikan työpäiväkirja 30.11.2011).

Naisia ei vaadittu sitoutumaan osallistumaan kymmeneen työpajaan (Hahtola 2012). Vapaamuotoisuus saattoi hämmentää somalinalaisia, kun ottaa huomioon afrikkalaisen kulttuurin, jossa elää vahva yhden johtajan ja auktoriteetin perinne (Backman 2012). Emme halunneet leimautua opettajiksi, vaan vierailijoiksi, jotka tuovat teetä ja mukavaa aktiviteettia päivään. Taustalla oli taustaorganisaation toive kerätä heiltä tarinoita mahdollista esitystä varten. Yritimme parhaamme mukaan keskittyä hetkeen ja siinä syntyviin mielenkiintoisiin keskusteluihin, vaikka organisaation odotukset puski välillä tilanteissa läpi.

Se vaan tunki kieltämättä, joku semmonen niinku perusjuttu, että sitten tästä niinku, tästä tulee niitä tarinoita ja niistä tarinoista vielä enempää.. mut mä tietoisesti [yritin] kieltää itseäni ajattelemasta, et nyt niitä tarinoita pitää saada, koska se ei niinkun ainakaan tälleen mun kantilta ajateltuna, mä en usko, et se on se oikee keino. (Hahtola 2012.)

Hahtolan tehtävänä oli ohjata työpajojemme pohjalta esitys (Kassandra ry 2011b). Minulla ei ollut vastuuta esityksen luomisesta ja sain rauhassa keskittyä pienien yksityiskohtien tarkkailuun ja luottamuksen kehittämiseen. Naiset kiittelivät työpajoja mahdollisuutena hengähtää hetki toisten naisten kesken suljettujen ovien takana, tilassa, jossa saa hetken vain olla. He olivat kiitollisia fyysisistä harjoitteista, heidän suussaan ”jumpista” ja koskettamisen kulttuurista, jonka he kokivat Suomesta puuttuvan. Myös yhteiset paikat, joissa saa oleilla yhdessä, tuntuivat olevan harvassa. Poukkoilu suomen kielen opettajan ja kantasuomalaisen tukihenkilön välillä sopi teatterityöläiselle, jonka pyrkimys oli ymmärtää paremmin heidän elämäänsä – ja ehkä ammentaa kokemuksista taiteellista elämystä. (Pellikan työpäiväkirja 12.01.2012.)

7 Kohti aitoa dialogia monin eri tein

7.1 Tee ja tilan estetisoiminen

Kokonaisvaltaisen tunnelman luominen katsojalle on minulle tärkeää teatteriesityksen luomisessa. Kun mietin työpajakokonaisuutta somalinalaisille, sain draamaohjaaja Elina Rainiolta vinkin: teet ja pullat olivat toimineet hänen projektissaan somalinalaisten kanssa (Kassandra ry:n Koivu ja tähti -koulutus 16.9.2011). Vierastin aluksi ajatusta ruualla houkuttelusta, sillä mielikuvissani oli heittää huivit nurkkaan ja lähteä improvisaatioon ilman sen suurempaa jutustelua.

Ruoka toimi kuitenkin kokoavana voimana ennen varsinaiseen toimintaan sukeltamista. Huomasimme somalinalaisten suosivan rooibos-teetä maidolla, joten sitä toimme heille viinirypäleiden ja keksien ohella. Tarjoilujen lisäksi toimme mukana erivärisiä kirkkaita huiveja, joilla syrjäytimme tilan arkiset matot. Pehmeät istuintyyny lainasimme asukastalolta. Visuaalisesti tila oli houkutteleva korallin, turkoosin ja vihreän sävyissä. Huivit saivat osakseen ihailua heti ensimmäisen osallistujan astuessa sisään. (Pellikan työpäiväkirja, 20.11.2011.)

Alkuun se [teehetki] oli parempi, et se kokoaa jotenkin porukan ja sit siinä vähän small-talkia ja jutellaan ja näin, ja sit ollaan valmiina niinku siihen, alottaa se työskentely, koska kyllä ne niinku tosi hyvin lähti siitä (Hahtola 2012).

Syyskaudella yhteinen teehetki oli aina työskentelyn jälkeen, mutta huomasimme, että kevätkauden valinta, aloittaa työpaja teehetken parissa, oli toimivampi ratkaisu. Aitoon dialogiin pääsemisen kannalta alun jutustelu toimi loistavasti rentouttaessa ja virittäessä osallistujat arjesta poikkeavaan kohtaamiseen. Se antoi odotushorisonttia tulevaan.

7.2 Fyysinen soveltava teatteri

Jos teet yksinkertaista liikettä, kuten polvien taivutuksia, ja ajattelet vain siihen kuuluvia lihaksia, jalkasi väsyvät pian, niitä alkaa särkeä, ja liike muuttuu raskeaksi työksi. Jos sen sijaan ajattelet lankoja ja liikettä taivaan ja maan välissä, työ helpottuu ja keskittymiselläsi on kohde. (Oida 1997, 33.)

Ilahduin naisten innokkuudesta käyttää rohkeasti kehoaan erilaisissa lämmittävässä harjoitteissa. Heidän spontaani asennoitumisensa tekemiseen yllätti. Koin erityisen on-

nistuneiksi rytmikkaan pohjautuvat harjoitteet, kuten ”opettaja” -harjoitteen, jossa yksi näyttää mitä liikettä tehdään ja muut toistavat. Harjoite syntyi spontaanisti yhdessä osallistujien kanssa. Myös erilaisten tunnetilojen etsiminen ja eri tavoilla liikkumisen muodot, joissa mielikuvitus oli aina osana fyysistä harjoitetta, saivat naiset paljastamaan itsestään hyvin henkilökohtaisia asioita.

Näyttämöllisessä työskentelyssä jokainen fyysinen harjoite harjoittaa ihannetapauksessa myös mielikuvitusta, ei vain ruumista (Oida 1997, 33). Koin toimivaksi antaa yksinkertaisia mielikuvia liikkeiden tueksi, kuten: ”Kurkotat appelsiinipuuta” tai ”Hämähäkki menee pitkin selkärankaasi”. Huomasin, että erilaiset mielikuvat tarkentavat tekemistä ja auttavat keskittymään ulospäin. Usein myös fyysisistä mielikuvista jollekulle naiselle saattoi tulla jokin tarina mieleen lapsuudesta tai Somaliasta, joka saattoi viedä tekemistä aivan uuteen suuntaan. Improvisaatioon, kuten harjoitteeseen: ”Tilanne, jossa tapahtuu vääryys”, naiset lähtivät spontaanisti ilman suunnitteluja. Välillä heidän nopea reagoimisensa jopa hämmensi. Mietimme Hahtolan kanssa, mitä hämmennys kertoi meistä ohjaajista.

Siinä on jotaki perisuomalaista ---, et ei kuitenkaan uskalleta heittäytyä siihen improon vaan suunnitellaan nyt, ja miten tää nyt, ja vaik kuinka ajatellaan et ”no tää voi mennä miten vaan.. nii eiks kuitenki niin, et sit tää menee näin ja näin ja sit mä tuun ja noin” Et joku semmonen kaavoihin kangistunut. (Hahtola 2012)

Laulut, tanssit ja rytmikka saivat meidät ohjaajat heittäytymään. Naiset opettivat innoissaan muun muassa häätanssejaan. Näissä hetkissä, kun nauroimme, lauloimme ja päästimme yhdessä irti suunnitelmista ja tuloshakuisuudesta, tuntui, että saavutimme parhaimmillaan aidon dialogin. Siihen tarvittiin ohjaajan impulssi, ja ryhmäläiset ottivat aiheen omakseen – loppu syntyi tilanteessa itsestään.

7.3 Esteettiset kehykset

Esteettisessä tilassa ihminen voi olla vapaa, vaikei olekaan. Kuolleet voivat olla eläviä, menneisyys tulee läsnäolevaksi, tulevaisuus on nyt, kestolla ei ole tekemistä ajan kanssa, kaikki on mahdollista tässä ja nyt. Fiktio on todellisuutta ja todellisuus fiktiota. (Boal 1995, 20)

Käytimme Mikä Elämä! -projektissa esteettisinä kehyksinä muun muassa punaiselle silkkilakanalle piirrettyä Somalian karttaa (ks. liite 2) sekä pahveista rakennettua elä-

män puuta. Loimme myös yhdessä muutamalle fiktiiviselle tarinalle henkilöhahmot isoille pahveille, jotka kiinnitimme ryhmätilan seinään.

Esteettisten kehysten avulla käsittelimme syvemmin arvoja, mennyttä, nykyistä ja tulevaa sekä pelkoja, muistoja ja haaveita. Niiden avulla mahdollistimme kiperienkin muistojen uudelleen käymisen ja muuttamisen. Keskustelut lapsuudesta, nuoruudesta, rakkaudesta, rahasta ja arvoista olivat minulle merkittäviä hetkiä. Huomasin, että naisten oli helpompi keskittyä yhden asian ääreen ja olla juoruilematta somaliaksi toisten kanssa, kun he konkreettisesti näkivät työskentelyn kehysten. He rauhoittuvat tarkastelemaan ja koskettamaan huiveja, Somalian ja Somalimaan karttaa ja karttonkeja. Hyvänä esimerkkinä toimi presidentinvaalien käsittelykerta. Levitimme suuren paperin seinällä ja sen sisään lähdimme rakentamaan erilaisin määrein tulevaisuuden ihannepresidenttiämme, josta tuli naisten ideoimana lääkärisnainen Helena Pasilasta.

Viimeisellä kerralla käsittelimme elämänpuuta kartongille piirrettynä metaforana. Jokainen sai laittaa oman nimilappunsa siihen kohtaan, missä kohtaa elämää tällä hetkellä on. Palasimme myös puun avulla hetkiin, kun olimme 5-, 10- ja 15-vuotiaita. Eräs nuori nainen huokaisi ja katsoi puunrungon huippua: "Olisipa jo tuolla. Viisas vanhus." Teimme loppuun myös keltaiselle kartongille "Minä toivon" -ajatuskartan, johon jokainen sai kertoa paikan tai asian, jonka toivoo olevan elämässään viiden vuoden kuluttua. Toivomusten perusteella ymmärsin naisten monijakoisuuden: jotkut toivoivat perheautoa ja matkailua miehen kanssa, mutta useimmat toivoivat olevansa takaisin Somaliassa käymässä kauppaa tai nauttimassa merestä. Paluu kotiin toistui toiveissa. (Pellikan työpäiväkirja 9.2.2012.).

7.4 Runous

Syyskauden viimeisenä kertana toimimme Hahtolan kanssa työpajaan *Yhdeksän syyssadetta – Suomessa asuvien somalinaisten runoa ja proosa* – kirjan sekä punaisen silkki-lakanan, johon piirsin ääriiviivat Somalian (etelä) ja Somalimaan (pohjoinen) kartasta. Soluttauduimme ennen työpajan alkua somalinaisten asukastalolla epäsäännöllisesti kokoontuvaan kokkikerhoon, jossa saimme eteemme somalialaiseen tyyliin herkkuja – maustettua lihaa ja kastiketta, riisiä sekä banaania. Siellä laskimme kokkaavien naisten eteen runokirjamme ja he alkoivat tutkailla sitä innostuneesti. Selvisi, että eräs van-

hempi somalinainen oli ollut mukana tekemässä teosta. Saimme mukaamme hänet sekä kolme muuta naista. Tällä kertaa emme päässeet itse työpajassa edes ohjattuihin lämmittelyihin, kun naiset olivat jo kirjan ja siitä monistettujen runojen kimpussa.

Pian opettelimme kirjan Kilit ja Karitsat -laulua. Lämmittelynä toimi luontevasti somalia-lainen häätanssi, jota tanssiessamme lämmittelyä ohjaava ja tuoliin tahtia lyövä somaliäiti tokaisi minulle: ”Missä olet oppinut tanssimaan noin? Huivi päähän ja olet somali!” Sillä hetkellä tuntui, että olin onnistunut altistamaan itseni täysin kontaktiin heidän kanssaan enkä välittänyt, miten hullunkuriselta venkoiluni näytti heidän taitavasti notkuvien lanteidensa vierellä. Olin päästänyt irti. Runoista inspiroituneen tanssituokion jälkeen levitimme lattialle punaiselle silkkilakanalle piirretyn kartan. Pyysimme heitä asettumaan kartalla siihen paikkaan, josta he ovat kotoisin. Naiset hiljenivät ja tutkivat sitä tarkasti.

Jännä fiilis oli se ku tota levitettiin se kartta, niin itelle kun nyt ajattelisin et Suomen kartta levittäis tohon, nii mä lampsisin siihen, et ”no joo, mä oon nyt täältä kotosin”, joo, se ei herätä niinku sillai, mut sit jos mä mieltisin et mä oisin ollu pitkään jossain ulkomailla ja sitten niinku siellä [levitettäis] niin sit ois niinku ”Suomen kartta, aa, tuolla ja tuolla mä oon asunu niinkun..” Se herättää ihan niinku eri tavalla [tunteita] ja tulee myös mieleen sellanen, et ettekste oo vähään aikaan nähny Somalian karttaa? (Hahtola 2012.)

Näytti siltä, etteivät naiset olleet pitkään aikaan – tai koskaan – nähneet Somalian karttaa. Konkreettisesti sen kaupungin päälle astuminen, josta he ovat lähtöisin, sai heidät mietteliäiksi. Hetken päästä naiset alkoivat muistella paikallisia rakkauslauluja ja pientä kärhämää syntyä joistain lyriikoista, jotka oli opittu toisin etelässä kuin pohjoisessa. Kartta toimi esteettisenä kehyksenä, jonka avulla muisteltiin monia lauluja, joissa toistui teema: mies ikävöi naisen perään, joka on toisella puolella Somaliaa. Myös ”Tilanne, jossa tapahtuu vääryys” -improvisaatiossa esille noussut teema, pettäminen avioliitossa, käytiin läpi laulujen kautta.

Yhdeksän syyssadetta -kirjan tuominen työpajaan oli menestys. Aika meni niin nopeasti, ettemme edes ehtineet nauttia teetä. Välillä tosin unohtui keskittyminen suomen kieleen ja olimme ohjaajina hiukan ulkopuolisia naisten intoillessa laulujen syvempiä merkityksiä, joita ei pystynyt suomeksi luontevasti kääntämään. Naisilla oli keskenään mukavaa ja näytti siltä, etteivät he olisi millään tahtoneet lopettaa runojen ja laulujen läpikäyntiä.

Kun se oli niin inside-juttua, et siin olin et: "mikäs, mikäs tää oli, kuulostaa hauskalta" ja sit [ne] : "no tää on tämmönen ja tämmönen", et siinä mielessä siinä oli omana huonona puolena, et tuntu itestä et oli ehkä vähän mustasukkanen, etten nyt yhtään tiä mistä ne innostu niin paljon keskenään siinä että .. sit siel sai sit tosi paljon kysellä, että kääntäkähän suomeksikin, joku muutaman sanan sano ja sit taas jatkettiin [somialaksi].. (Hahtola, 2012.)

Näin naisten silmistä, että heille tämä oli tärkeä kerta, sillä he saivat eteensä somialiaksi kirjoitettua tekstiä. Heille annettiin tilaa muistella ja laulaa yhdessä lauluja omalla äidinkielellään. Varsinkin vanhempi rouva kiitteli lopussa innoissaan mahdollisuutta käydä läpi kirjaa, jota hän oli kymmenen vuotta sitten ollut tekemässä. (Pellikan työpäiväkirja 14.12.2011.)

8 Pohdintaa: Tiellä – taivallus jatkukoon

8.1 Hankkeen onnistumisesta

Mikä Elämä! -hankkeen työpajojen aikana kohtasimme Hahtolan kanssa monta haastetta. Tila vaihtui markkinointijulisteissa ilmoitetusta leikkipuisto Lehdokin tiloista Pasilan asukastalon tiloihin, vaikka leikkipuiston puolella liikkui enemmän kohderyhmämme jäseniä. Myös hankkeen aloitusaika siirtyi asukastalon päällekkäisvarausten vuoksi. Oli lohdullista, että toimimme Hahtolan kanssa hankkeessa työparina. Haasteet kasvattivat sinnikkyyttämme. Naureskelimme myöhemmin, että työpariuttamme lujitti asetelma "me vastaan muu maailma". Työpajojen toteutumisesta tuli taistella, emmekä koskaan tienneet, mitä uusi kerta toisi tullessaan. Prosessi ryhmän kanssa oli katkonainen. (Pellikan ja Hahtolan purku 6.3.2012.)

Erilaiset aikakäsitykset ryhmän sisällä sekä kielitason ja ryhmän vaihtelevuus vaikuttivat prosessin kulkuun. Mietimme Hahtolan kanssa työpajojen jälkeen, millä keinoin olisimme voineet parantaa ryhmän sitoutuneisuutta omalta osaltamme. Pohdimme, että työpajojen perusasetelma tulisi asettaa selkeämmäksi; suomen kielen opettelu vaatisi myös osallistujilta itsekuria ja heidän tulisi motivoida itsensä. Jokaisen tulisi ymmärtää, millaiseen toimintaan on sitoutumassa ja että mahdollisesti heidän tarinoistaan inspiroituneena tuotetaan teatteriesitys. Yhdessä oleilu ja "mystinen", suomen kielen opettelu

kehollisuuden kautta voi hämmentää yhden auktoriteetin valtaan tottuneita afrikkalaisia.

Se häilyi niin siellä jossain, niinkun välimaastossa, kun se ei oo selkeesti silleen että "hei, meil on teille nyt niinku tätä tarjota.. Me tarjotaan teille nyt tätä suomen kielen opetusta ja täs on nää kirjat ja tästä nyt me luetaan – " Eikä, sit se ei ollu myöskään ihan täysin sitäkään et "ollaan vaan ja jutellaan ja ei hei mitään tavoitteita.. et ihan rauhassa vaan, hyvä fiilis" - - se ei oo kumpikaan näistä vaan jotain sillä keskivälillä niin jotakin silleen vähän mystistä että tavallaan opitaan suomeakin mut lisäksi niinkun meil on tässä mukavaa ja vähän niinku kerrotaan tarinoita .. (Hahtola 2012)

Tavoitteiden toteutumisen seuraaminen tämänkaltaisissa kulttuurien välisissä prosesseissa on hankalaa. Hahtolan aiempien kokemusten mukaan somalalaiset ovat kaikista maahanmuuttajanaisista vaikein ryhmä tavoittaa (Pellikan työpäiväkirja 10.01.2011). Olimme ylpeitä, että olimme onnistuneet saamaan muutaman tukipilarin sitoutumaan viikoittaiseen toimintaamme. Nämä naiset sitten soittelivat ystävilleen ennen työpajan alkua muistuttaakseen toiminnasta.

Työpajat olivat naisten suullisen palautteen mukaan "hyvää" ja mukavaa vaihtelua arjesta, kun sai rentoutua hetken toisten naisten kanssa. Naiset eivät koskaan kyseenalaistaneet harjoitteitamme, vaan lähtivät spontaanisti toimimaan. Luottamus muuttamaan naiseen syveni, sillä he sitoutuivat toimintaan viikoittain. Näin tutuksi tulivat lonkkavaivat, suhteet lapsiin sekä heidän päivärytminsä. Vaikka luottamus syveni, jokin esti meitä Hahtolan kanssa viemästä prosessia syvemmälle mukavasta toiminnallisesta oppimisesta mieltä kutkuttavien kysymysten pariin.

Tavallaan voin syyttää itseäni ettei olla päästy niinku syvemmälle niissä aiheissa, siis et semmosta tietynlaista rohkeutta enemmän vielä olis kaivannu (Hahtola 2012).

Meiltä puuttui rohkeus tarttua esimerkiksi ympärileikkausteemaan, vaikka Kassandran silloinen toiminnanjohtaja Siikala oli Hahtolalta tätä pyytänyt (Hahtola, 2011). Osaksi se oli kunnioitusta, sillä pelko menettää ryhmä ja saavutettu luottamus oli suuri. Pelkäsimme konfliktia. Ehkä emme olisi ohjaajina tienneet, miten käsitellä arkoja asioita ja miten viedä vaikeiden aiheiden käsittely loppuun yhteisen kielen puuttuessa. Naiset sivusivat työpajatilanteissa kuolleita läheisiä, aidsia, sisällissotaa sekä parisuhteiden ongelmia. Mietin itsekkin keinoja puuttua ympärileikkausteemaan, sillä uskon sen vaikuttavan vahvasti heidän käsitykseensä seksuaalisuuden ja omien rajojen suhteen. Käsit-

telimme joissakin harjoitteissa lapsuuden eri kokemuksia, mutta yhdessäkään näistä kyseinen teema ei tullut esille. Tuntui liian suurelta riskiltä lähteä tiedustelemaan asiaa muuta kautta. Cassandra ry:n odotukset tuottaa täysin työpajan tarinoista koostuva esitys jäi, sillä keskustelu versoi nopeasti aiheesta toiseen, emmekä saaneet yhdestä kaikkia koskettavasta teemasta otetta.

Ohjasin kerran työpajan yksin. Teimme fyysisiä lämmityksiä hiljaisuudessa, jossa kukaan ei ollut johtaja, mutta kaikki seurasivat toistensa liikettä ja liikkeen ohjaaja vaihtui itsestään. Tuona kertana huomasin kahden ohjaajan vaikutuksen ryhmän dynamiikkaan. Paikalla oli neljä naista. Tunnelma oli paljon rauhallisempi, jopa harras, verrattuna aikaisempiin kertoihin. Yhteisen roolihahmon luominen isolle pahville vei meidät luontevasti työn, rahan ja vallan kulttuuriin. Eräs nainen puhkesi kyyneliin kertoessaan taloudellisesta ahdingostaan. Istuimme vuodatuksen jälkeen tyynyille. Oli hellyttävää kuulla naisten lohdutuksen sanoja toisilleen suomeksi. Kielen opettelu pysyi yllä intensiivisessäkin hetkessä.

Lopuksi syntyi spontaani rituaali, jossa jokaisesta hierottiin pois pahat ajatukset ja toivottiin rakkautta, perhettä, rahaa, menestystä *"Inshallah!"* - jos Allah suo. Ennen lähtöä vaihdettiin halaukset ja poskisuudelmat. Aidon tunteiden näyttämisen sanotaan olevan luottamuksen osoitus (Hankamäki 2005, 63). Olin mykistynyt työpajan pyhästä tunnelmasta. Koin, että tuolloin työpajassa jokainen uskalsi olla aidosti sitä, mitä on. (Pellikan työpäiväkirja 19.01.2012)

Pohdimme Hahtolan kanssa, kuinka kaksi ohjaajaa yhden sijaan voi aiheuttaa ryhmässä suorituspainetta, "mitä meistä halutaan" -tunnetta ja epäilyksiä. Vaikka toinen meistä ohjasi ja toinen teki aina muiden mukana harjoitetta, meillä oli ylilyöntiasema suomen kielen osaamisen ja työtapojemme tuntemuksen suhteen. Tämänäyttävissä työpajakokonaisuuksissa oli tärkeää pohtia, kuinka kaksi dynaamista ohjaajaa vaikuttaa ryhmän haluihin osallistua toimintaan. Kahden ohjaajan innokas energia saattoi paradoksaalisesti myös karkottaa kävijöitä. Kun paikalla oli vähemmän ihmisiä ja yksi ohjaaja, tunnelma tiivistyi ja ihmiset uskalsivat toivoa enemmän tapoja, joilla toimitaan, esimerkiksi lisää kosketusta vaativia tehtäviä. Tuolloin vastuuntunto ryhmästä kasvoi ja asioita maltettiin pysähtyä pohtimaan. (Pellikan ja Hahtolan purku 6.3.2012.)

8.2 Omasta onnistumisesta hankkeessa

Uskon, että aitoon dialogiin pääseminen on taiteenmuoto, joka vaatii jokapäiväistä harjoitusta. Se vaatii omalta mukavuusalueelta poistumista ja itsensä haastamista, vaikka tuntuisi, ettei työkaluja dialogiin olisi. Mutta mikä estää meitä harjoittamasta itsessämme päivittäin edellytyksiä päästä aitoon dialogiin?

Uskon, että elämäämme ohjaa kaksi voimaa, pelko ja rakkaus. Liikkeelle panevan pelon kääntöpuoli on sen lukkiuttava vaikutus ihmiseen. Muistan alussa pelänneeni äänenkäytön tunteja Espanjassa. Real Escuela de Arte Dramático -koulun puheopettaja Vicente León sanoi: *“Los dudas me bloquan.”* Epäilykset lukkiuttavat minut. (Pellikan oppimispäiväkirja 3.11.2011.)

Epäilykset työpajojen onnistumisesta ja luottamuksen menettämisestä estivät meitä ajoittain luottamasta hetkeen Mikä Elämä! -hankkeessa. Se myös vaikutti siihen, ettemme työparini kanssa uskaltaneet antautua syvempiin teemoihin somalinaisten kanssa. Koin ristiriitana tavoitella aitoa dialogia ja täyttää taustaorganisaation odotuksia, luoda tarinoista esitys. Vaikka esityksen luominen ei ollut minun vastuullani, uskon sen vaikuttaneen työpajojen tunnelmaan. Pelkäsin alituisen, että alamme vahingossa ”lypsää” osallistujilta tarinoita tarinoiden vuoksi.

Jouduin aidon dialogin, rakkauden taidon tavoittelussa vastakkain suuttumuksen kanssa. Usein suuttumus kohdistui itseni tai työpariini, joka mielestäni kyseli liian tunkeilevasti osallistujien asioita. Suuttumus liittyi usein myös hetkiin, joissa olimme pääsemässä syvemmälle jonkin teeman suhteen, mutta työkalut jatkaa aiheesta uupuivat ja osallistujien keskittyminen herpaantui. Myöhemmin mietin, että vain kohtaamalla avoimesti suuttumukseni perimmäiset syyt, itseni, kykenen jatkossa kääntämään nuo hetket rakentavaksi energiaksi ulospäin (Hanh 1990, 45). Tavoitteenani on, että opin elämään negatiivisten tunteiden kanssa työpajatilanteissa. Perimmältään työpajan vetotilanteessa kyse ei ole työkaluista, vaan uskalluksesta olla läsnä hyvine ja huonoine hetkineen.

Kun tapasimme naisia viikoittain, tunsin keskittyneeni hyvin siihen, mitä olimme tekemässä. Ajatukseni ei karkaillut työpajan ulkopuolisiin asioihin, vaan hyvät sekä huonot tuntemukset liittyivät käynnissä olevaan tapahtumaan. Uskon, että itseni kohtaaminen, meditaatio, oli auttanut minua keskittymään dialogiseen tilaan somalinaisten kanssa.

Vaikka olin usein uupunut intensiivisen työpajan jälkeen, tuntui tärkeältä olla alltiina naisille, jotka palasivat viikko toisensa jälkeen työpajaamme.

8.3 Tulevaisuuden taipaleesta

Mikä Elämä! -työpajat muuttivat minua. Jouluna 2011 ystäväni kysyi, vieläkö minua hirvittää työskentely somalinaisten kanssa. Vastasin: "Ei tietenkään." Tällöin olin työskennellyt naisten kanssa puolitoista kuukautta. En kokenut oloani vieraaksi somalinaisten keskellä ja saatoin ihmetellä heille ääneen monia minulle vieraita tapoja, kuten sitä, että työpajaamme tila toimi myös rukoustilana juuri ennen työskentelyn alkua. Somali-mies saattoi tulla sisään ja polvistua yksityiseen pyhään rukoushetkeen takaseinää vasten, kun samaan aikaan naiset leikkivät kujeilevasti työpajaan tuoduilla värikkäillä hui-veilla ja puhuivat laihduttamisvinkeistä suureen ääneen. Pyhä ja arkinen kohtasivat heidän elämässään konstailemattomasti. Somalit ja heihin liittyvät ilmiöt, joita pelkäsin, olivat saaneet kasvot.

Mieleeni jäivät monet somalikulttuuriin kuuluvat perhearvot ja mielipiteiden moninaisuus. Naiset saattoivat kuitenkin olla täysin eri mieltä miehen ja naisen suhteesta tai omaan ulkonäköön panostuksesta. Yhden mielestä miehen tulee hoitaa talous ja antaa naiselle tietty määrä rahaa kuukaudessa. Toisen mielestä miehen voi korvata kaupasta ostettavalla hieromatuolilla. Kolmannen mielestä moniavioisuus on hyväksyttävää, koska miehellä on enemmän seksuaalisia tarpeita kuin naisella. Jonkun mielestä naisen kuuluu olla "niin kuin Allah hänet loi", toinen osti viikoittain uusia meikkejä. Erilaisista arvoistaan huolimatta naiset toimivat yhdessä enkä havainnut pelättyjen klaaniriitojen vaikutusta työskentelyssä.

Kielivammaisuus fyysisen teatterin opinnoissani oli ollut karmaiseva kokemus, mutta se lisäsi universaalisen kehonkielen tuntemustani sekä ymmärrystä Suomeen muuttavia kohtaan. Tarve jatkaa tutkimusmatkaa kielettömän kohtaamisen tasolle vei minut Mikä Elämä! -hankkeeseen. Prosessi somalinaisten kanssa oli katkonainen ja ajoittain raskas, mutta mieleeni jäivät kirkkaina heidän jokainen kosketuksensa, tarkkaavainen kuunte-lunsa sekä spontaani heittäytyminen harjoitteisiin. Parhaimmillaan he eivät arkailleet käyttää koko kehoaan viestittäessään, mitä mieltä he asioista olivat. Kohtaamiset nais-

ten kanssa vahvistivat ajatusta, että haluan jatkaa työskentelyä kansainvälisessä ympäristössä.

Seuraavaksi on aika altistaa itseni kohtaamiselle, jossa en pysty käyttämään äidinkieltäni. Mikä Elämä! -hankkeen jälkeen sain työtarjouksen Somalimaasta. Projektin tarkoituksena oli kahdenkymmenen somalinaisen voimin käsitellä yhteiskunnallisia ongelmia teatterin keinoin. En pystynyt lähtemään projektiin käytännön syistä, mutta erilaisten arvomaailmojen kohtaaminen kiehtoo minua yhä. Somalinaisten kanssa työskentelystä seuraaviksi teemoiksi nousivat tyttöjen seksuaalikasvatus ja omien rajojen tuntemuksen lisääminen. Omien rajojen pohtiminen on aina ollut aina läsnä tehdessäni teatteria ja toivon, että seuraavassa projektissa karistan turhan kiltteyden ja tartun rohkeasti näihin itseäni koskettaviin teemoihin.

Aion jatkaa aidon dialogia tavoittelua meillä ja maailmalla. Omien arvojeni tiedostaminen ja niiden takana seisominen lähtee uskaltamisesta olla oman itseni kanssa – vain niin kykenen kohtaamaan toiset ihmiset kunnioittavasti, mutta pysymään uskollisena itselleni. Toivon, että tulevaisuudessa kielisidonnaisuus suomalaisella teatterissa vähenee ja uussuomalaista, sanatonta teatteria aletaan arvostaa laajemmin ammattikentällä. Teatteri työkaluna voisi kannustaa kielettömään kohtaamiseen arkielämässä. Aito dialogi alkaa hiljaisuudesta – kuka uskaltaa antautua?

Lähteet

Kirjalliset lähteet

Boal, Augusto 1995: *Rainbow of Desire. The Boal Method of Theatre and Therapy*. Translated by Adrian Jackson. London and New York: Routledge.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2005: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä, Vastapaino.

Fromm, Erich 1956: *The art of loving*. Bradfords & Dickens. Lontoo: Drayton House, W.C.1.

Gergen Mary M. & Gergen Kenneth J., 2002: *Ethnographic representation as a relationship*. Teoksessa C. Ellis & A. P. Bochner (toim.) *Ethnographically speaking. Autoethnography, literature and aesthetics*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press, 11–33.

Hall, Stuart 2002: *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

Hanh, Thich Nhat, 1996: *Puhtaan maan polulla*. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Hankamäki, Jukka 2003: *Dialoginen filosofia – teoria, metodi ja politiikka*. Helsinki: Yliopistopaino.

Herrigel, Eugen 1999: *Zen ja jousella ampumisen taito*. Unio Mystica. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Kassandra ry 2010a: *Kassandra ry:n toimintakertomus*
<http://www.kassandra.fi/arkisto/toimintakertomukset/2010.pdf>. Luettu 24.04.2012.

Kinnunen, Helka-Maria, 2008: *Tarinat teatterin taiteellisessa prosessissa*. Acta Scenica 21. Helsinki: Teatterikorkeakoulu.

Lehtovaara, Jorma 1996: *Dialogissa, osa 2. Ihmisenä ihmisyhteisössä*. Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen julkaisu. A/8/1996. Tampere: Tampereen yliopisto.

Lilius, Muddle Suzanne 2001: *teoksessa Tiilikainen, Axmed, Lilius (toim.): Sagaal Dayrood. Nio höstregn. Yhdeksän syyssadetta. Suomessa asuvien somalinaisten runoa ja proosaa*. Helsinki: Yliopistopaino.

Loori, John Daido 2008: *Zen ja luovuus. Kehittyminen taiteen polulla*. Tallinna: Basam Books Oy.

Muukkonen, Marita & Sakaraaho, Tuula (toim.) 2000: *Kassandra – kertomuksia suomalaisuudesta*. Helsinki: Kääntöpiiri.

Oida, Yoshi 2004: *Näkymätön näyttelijä*. Helsinki: Like.

Polanyi, Michael ([1966] 1983). *The Tacit Dimension*. Garden City, New York: Doubleday & Company; artikkelissa Nuutinen, Olli: Hiljainen tieto. Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali. Jyväskylän Yliopisto. Luettu 5.6.2012.

Sabour, M'hammed 1999: Sopeutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan. Kulttuurien välisen kompetenssin merkitys. Helsinki: SKS.

Siikala, Ritva 2002: teoksessa *Kassandra – matka yli kulttuurirajojen*. Raivoisat ruusut ja tekijät. Helsinki: Yliopistopaino.

Wacklin, Saara 2004 teoksessa; Ruottunen, Wacklin, Valtari: Foorumiteatteri vastauksena monikulttuurisuuden haasteisiin. Sarja C. Oppimateriaalit 12/2004. Nykypaino Oy. Helsinki: Humak.

Wikipedia 2012a: Erich Fromm. http://en.wikipedia.org/wiki/Erich_Fromm. Luettu 09.06.2012.

Wikipedia 2012b: Erich Fromm. http://fi.wikipedia.org/wiki/Erich_Fromm. Luettu 09.06.2012.

Suulliset ja julkaisemattomat lähteet

Backman, Ida-lotta: Keskustelu somalinaisten ohjaamisesta ja afrikkalaisesta yhden johtajan perinteestä. 2.3.2012.

Hahtola, Pinja 2012: Pinja Hahtolan ja Anni Pellikan nauhoitettu purku Mikä Elämä!-prosessista 6.3.2012.

Kassandra ry 2010b: Kassandra ry:n hakemus Suomen kulttuurirahastolle. Tekijän hallussa.

Pellikka, Anni 16.01.2012: Metsälintu Pahkisen luento "Oppimissuunnitelman laatiminen". Metropolian Esittävän taiteen koulutusohjelma. Luennon pohjalta tehdyt muistiinpanot tekijän hallussa.

Pellikka, Anni 2012: Oppimispäiväkirja Madridissa 2010-2011. Tekijän hallussa.

Pellikka, Anni 2012: Työpäiväkirja Mikä Elämä! -hankkeessa 2011-2012. Tekijän hallussa.

Siikala, Ritva 2011: Taide tuo tietoa -koulutus opettajille, 22.11.2011. Luento somalialaisnaisiin kohdistuvasta hankkeesta ja sen historiasta. Muistiinpanot tekijän hallussa.

Rainio, Elina 2001: Koivu ja Tähti – koulutus, 16.09.2011. Kassandra ry:n organisoima koulutus uussuomalaisien kanssa työskenteleville kulttuurikeskus Korjaamolla ja Zodiakissa. Muistiinpanot tekijän hallussa.

Somalialaista runoutta

Hees cayaareed; gabley shimbir / traditionell danssang / perinteinen tanssilaulu

Gabley Shimbir

*Amran Maxamed Axmed
& Mulki Cilmi Rooble*

Gabley shimbir
Taan gallyayney
Gadaal joogso

Alla tuupo
Way urtay
Yaa aroosayaa

Askar, askar
Ma aqaanee
Ul ii keena

Wanaag ma leh
Wiil walaashii
Wareegeyso

Fågelstegsdans

I fågelstegsdans
hon som inte går med
ställer sig sist

Med tuperat hår
luktar hon illa
vem äktar henne

Soldater soldater
som jag inte känner
ge mig en käpp

Inget gott för
pojken vars syster
dräller ute

Linnunaskeltanssi

Linnunaskeltanssissa
tyttö joka nirsoilee
tehköön tilaa

Tupeerattu kuontalo
haisee pahalta,
kuka hänet vaimoksi huolisi

Sotilaat sotilaat
joita en tunne
antakaa minulle keppi

Paha juttu
jos pojan sisko
liehuu kylillä

Työpajassa käytetty Somalian ja Somalimaan kartta

